

Pavle
Zidar

Sneži

Skozi pomladni metež, podoben kvačkani zavesi, ki jo upogiba močan preprih, sem se lovil kot riba v premočnem toku. V komaj odgnali travi so drhteli zvončki. Zazdeli so se mi kakor jokajoči dojenčki, ki so jih špartanske matere izpostavile krutosti sveta. Nežni v stebalu in s cvetom kot naglavna kapica so bredli po prozornem vetru neznanemu cilju naproti.

Tudi mene je vrtelo sem in tja, najbrž me je veter preskušal v svoji naraščajoči moči, kolik neki bi moral biti sunek, ki bi me dvignil in polegel po tleh.

Nebo je bilo sivo belo kot voščena sveča, pike snega, ki so pikirale naravnost na obraz, pa so ustvarjale iluzijo, da sem z vseh strani obložen s parafinom.

V zavetjih večnadstropnega bloka je metež utišano šumel mimo. Roji belih snežink, razcefranih oblik, so se zaradi zakona odbojnosti ogibali velike gmote, čeprav so me, drveč naravnost vame, poskušale vsaj oplaziti. A je le semintja katera prebila zid zakona in se kot plah metulj približevala obrazu ali roki, kjer se je naglo stopila.

Opazoval sem ta znani beli balet, ki je prehajal kot glasba, zdaj v belo gomazenje, poln šelesta, zdaj v curke dežja, ki so, padajoč, ustvarjali prispevke belih konjskih repov.

Najraje bi ostal kar tu pod kapom in opazoval pojav, ki je divjal brez vsakega smisla, pa vendar je bil tako enkrat, da je postajal urejeno lep, estetsko čist. To mi je prebudilo asociacijo: kaj, če ni človeštvo tudi nekakšno nesmiselno sneženje v pomladi, ki ga nekdo začudeno opazuje iz zavetja in se počasi privaja nanj, priznavajoč ga najprej kot lepoto in nato še kot smisel.

Okamenel sem poslušal belo glasbo in iskal zanjo vsemogoče primere, zakaj v pesniški figuri je smiselnost; v poeziji je končni cilj vsega naravnega.

Zakaj, ne vem.

Dolgo sem stal pod kapom in nizal primero za primero, dokler me ni stresel vlažen hlad. In tedaj sem se spomnil, da sem pravzaprav nekam namenjen.

Oplazila me je posebno razvejana snežinka z mrzlimi, vlažnimi krili in se spremenila v solzo, drsečo mi po čelu.

Ob tem dotiku sem spoznal bistvo pesniške prispodobе, esenco pesmi: *to je biti nekam namenjen.*

Primera je torej gibanje.

Iztrgal sem se hipotetičnemu grmadenju belih rojev snežink in zginil v zasteklen hodnik, kjer je ždela dihajoč mačje mehka toplota.

Pregledal sem etikete poštnih nabiralnikov, nekakšnih ozkih panjev za pisma. Našel sem ime, h kateremu sem bil naravnán z vso domišljijo.

V aktovki sem imel rokopis njegovega romana oziroma spominov na čas, ko je ljudi premetaval in podiral duh vojne. Prebral sem ga, a še preden sem ga začel, sem že poznal njegovo vsebino: vsaka fabula vojne je stereotipna, klišejska stvarnost; kopičenje nesmiselnih muk brez smisla, divje slepote, gluhotе — z eno besedo: nemosti.

Skupna stvar vojskujočih je vedno le osiromašitev domišljije ali zagrizeno sovraštvó zoper zelenilo življenja.

Ljudje, spremenjeni v vojake, se težko unesejo, ko je enkrat konec bojev: zagon krutosti v njih nikoli ne pojenja docela; njim še zmeraj gore mesta in vasi, pa čeprav so že vsi ognji davno pogašeni. Zato nerad berem to vrsto literature, v njej jemlje konec tisto, kar obožujem: *poezija.*

Vse, kar me je v tem rokopisu, ki ga nosim v aktovki, pretreslo, je bilo sovraštvó, izraženo na poseben način in posebej namenjeno slovenski revščini v naših kmečkih domovih, ki so bili odvedno temelj našega obstoja.

Fašisti, ki so na vse načine skušali zadeti družino tovarišice, h kateri sem namenjen, so se bili ovedeli, da klofute in ricinus ne zaležejo dosti, kajti čim bolj padajo, tem bolj udarjajo nazaj.

Vsaka klofuta ima za posledico protiklofuto.

Ricinus protiricinus.

Torej, so premlevali, se je treba spomniti nečesa, kar bo te ljudi zamajalo in sprevrlo njihove moči v njihovo lastno uničenje.

Tovarišica Zora je v povesti opisala samo način verižne protisile, ki so jo fašisti nekega dne izvedli in ki je v resnici potrla in ponižala njeno družino, toda ne tako, kot si je svojat zamislila, da jo bo. Vseeno pa so jim prišli zelo blizu, zadali so jim toliko malodušja, da so se le s težavo rešili.

Prišli so z jutranjo meglo, obstopili domačijo, ki se je prebujala v jutranjih krikih živali.

Tovarišica Zora je zapisala, da so mislili, ko so jih zagledali pod okni, da pač spet uprizarjajo enega svojih pohodov, katerih fiziognomijo so dobro poznali.

To pot pa se je odvilo vse po drugačnem scenariju. Niso segli po tistem, kar vojake pri kazenskem pohodu najbolj mika: tatvine, znašanje nad ubogimi, prestrašenimi ljudmi, segli niso po nobeni vrednoti: žitu, živini, ljudeh,

pač pa so molče začeli prazniti kredenco z orumenelimi, naškrobljenimi krožniki, skledami, lonci, lončki, žlicami, vilicami, glaži vseh vrst, odnesli so tudi vse steklenice . . .

Kam?

Zunaj pod kapom je stalo dolgo korito, zdolbeno v javorovo deblo, v katerem so z mlinskim žrmljem trli sadje za mošt.

Vso ropotijo so stresli v to korito in jo pred njihovimi očmi zmleli v brezoblično kašo in nato takoj odšli.

In to jih je, se spominja v svoji povesti tovarišica Zora, najprej osupnilo, nato pa neskončno užalostilo in spravilo na rob pameti, začeli so jokati, kakor da jim je umrla mama.

Zakaj so to fašisti naredili, ne ve še danes.

Tisti lonci, glaži, krožniki so bili v primeri s kravami, če bi jih odpeljali, prav nič, in vendar so bili čez čas skoraj ob pamet. Še zdaj se ne more potolažiti, kadar se spomni, kako so jim zmleli tisto uboščino.

Stopal sem po toplem, razsvetljenem stopnišču in prebiral napise strank na vratih, zraven pa razmišljal, oziroma poskušal do pravega pomena tistega mletja pred tridesetimi leti in človeške prizadetosti, ki jo je zadalo in je v popolnem nesorazmerju z neznatno škodo, ki so jo fašisti prišli uprizoriti v hribovsko vas.

V tistem mletju, v tistem komičnem norem dejanju pa se je vendarle skrival globok, prevejan smisel.

Obstal sem zadihan na stopnišču.

Iz stanovanj so prihajali udušeni, zavito pojoči glasovi, ki so jih različne ovire spremenile v mehko in nerazumljiv pomen.

V tem sem se spomnil, da je hudobija edina, ki je na svetu dosegla nesluten razvoj in da je danes že tako popolna, da bo človek zagotovo našel v nji svoj konec.

In v drobcu tega spoznanja se mi je razkril smisel mletja črepinj pred tridesetimi leti.

Fašist, ki je nasnoval ta blazni scenarij, je bil sprevidel, da klofute res rode protiklofute in da krepe le tistega, ki bi ga morale zdrobiti.

Da zadeneš človeka v živo, ne smeš seči po njegovih vrednotah, ampak po njegovi revščini: po žlici, s katero je; zviti mu jo je treba, da ni več žlica, po krožniku in ga zdrobiti, po loncu in ga speštati v piksno.

Nekaj podobnega, sem se spomnil, sem sam doživel pred dvema desetletjema, ko sem obiskoval pedagoški tečaj. Vodja tečaja, sam pisatelj in velik ljubitelj literature, mi je zapretil z izključitvijo iz tečaja, če se bom ukvarjal s pisanjem, ravno tedaj sem bil objavil prve črtice in okusil slast tiskarskega črnila, bil sem nemalo zadet in si nisem znal pojasniti, zakaj ne smem brati literarnih revij in pisati.

Grožnja, da me odstrani iz tečaja, je bila resno mišljena, pravzaprav me je mislil pognati tako ali tako, za tem je bilo tedaj neko mnenje, ki bi ga

vodja moral izpolniti, vendar spretno zamaskirati, tako da ga jaz ne bi nikoli spregledal. Na vsak način bi moral biti jaz kriv.

Najprej je to želel narediti na surov način, preprosto pognati me, potem pa so se mu stvari nekoliko zamešale, s svojo namero je seznanil profesorski zbor in nekaj starejših tečajnikov, ki so imeli o tem pomisleke, eden teh je bil tudi ta, kam bom potem šel.

Vodja tečaja se je le težko vdal, povedati pa ni smel, da izpolnjuje ukaz, zato me je hotel streti z nesmiselnimi zahtevami, ki človeka iztirijo in zaznamujejo s prizadetostjo do konca življenja.

Poklical me je na pogovor in mi dal na razpolago dve možnosti; prvo, da preneham pisati in brati literarne revije, in drugo, da se strnem v skupnost, ki ima poseben namen v novi družbi.

Videl sem, da je umetno ustvaril obe možnosti, ker je začutil, da se bom prej ali slej odločil za prvo, čeprav bom tudi ves v drugi, in bo tako prišel do priložnosti, da se me znebi.

Z neznansko težo v sebi sem odšel s tega pogovora.

Poslej sem bral literarne revije pozno v noč na stranišču.

V resnici pa mi vodja tečaja ni naredil nič hudega, kot niso naredili fašisti tovarišici Zori in njenim kaj posebno krutega, ko so jim zmleli krožnike in žlice.

Toda največja krutost je prav v tem, da se človeka dotaknemo tam . . . In tam: to je nesmisel: to je zmlati žlice, prepovedati brati revije in pisati.

Od tega udarca se ne pobereš nikoli več.

Kolikokrat sem začel pisati pismo vodji tečaja, da bi ga prosil, naj mi pojasni, zakaj me je tako strašno mučil, imel sem ga celo že spisanega in ga že nesel v nabiralnik, toda nevidni prijem iz zraka me je ujel za roko in s pismom sem odšel nazaj domov, kjer sem ga uničil.

Na tako pismo ni noben odgovor mogoč.

Pozvonil sem.

Zvoki so se, kot roj srebrnih isker, razpršili po prostorih, slišal sem njihov poseg v globine, kjer so ugasnili.

Koraki v copatah. Dvoje vrat se je zaprlo ali odprlo.

Verižica na vratih je zabingljala in podrsala po notranji strani vrat.

Iz izseka v prostor je pogledal suhoten moški v beli srajci, polni slepeče beline, kakor da je v nji prižgano sonce, ki jo je posušilo.

Rekel sem mu, da bi rad govoril s tovarišico Zoro.

Obraz, poln blagosti, mi je z glasom, ko da ga je izvabil lok čela, povedal, da sestre žal ta hip ni doma, ker je bila nekam odšla, da pa se bo vsak hip vrnila in da lahko vstopim in jo počakam.

Vstopil sem.

Vsako stanovanje ima svoj vonj žalosti in grenkobnega obupa.

Vsi hodniki dehte po tem edinstvenem človekovem trenutku; tudi tam, kjer so še srečni.

Dnevna soba je bila polna mlečne svetlobe.

Zunaj je še zmeraj na tisoče rok molzlo nebo in curki belega, snežnega mleka so drseli po šipah in se zlivali ob vznožje v pravo belo poplavo na balkonu.

— Divje, je rekel brat in pokazal s pogledom ven. Moje ime je Marko, izvolite, je pokazal na fotelja, ali sem ali sem, kamor želite.

Njegov glas in roke so bile nagle in nemirne.

Ko je sedel, je bil spet ves v zraku.

Razporek pri srajci mu je odkril močno poraščeno poprsje.

— Bi želeli kaj popiti, moja sestra ima polno teh reči; jaz, žal, ne pijem.

— Hvala, sem rekel. Morda sem se nasmehnil. Ne vem.

— Prinesel sem, sem rekel . . . oziroma vračam rokopis njenih spominov.

— A . . . vi ste . . . pisatelj, da, da, njegov pogled se je zableščal, oči so se mu napolnile z življenjem, kot bi bile gnezdo zelo drobnih ptic.

— In kaj pravite? ga je zanimalo. Njegove roke so se mirno prelagale ob vsaki besedi, ki jo je izrekel.

Bil je izvibriran v nizke zvoke svoje osebnosti.

— Vse o vojni, sem rekel, je že povedano, ni več kaj dodajati; muke, ki so jih ljudje prestali, so vredne vsega spoštovanja, vendar so dolgočasne, nikogar več ne ganejo, najbolj čudno pri vseh teh spominih je, da so grozodejstva nekaka čokolada, res, iz teh stvari smo naredili začimbo. Nismo znali poiskati vrednost te hude resnice. Vse to, kar piše vaša sestra, sem že bral. Razen ene stvari, ki je vredna res vse pozornosti. V tisti stvari se je rodila moderna, sodobna muka, ali groza, ki zdaj pretresa svet.

— Se še spominjate, sem ga vprašal, ko so vam fašisti zmleli krožnike, žlice, lonce?

Brata je ozaril še blažji izraz, ko da je res z južnim soncem oblit, čeprav ni bilo od nikoder niti žarka.

Njegovi beli lasje so bili polni prasketajoče napetosti.

— Takrat me ni bilo doma, je rekel, bil sem že prebežnik v Jugoslaviji, vendar imate prav, samo to je v tem rokopisu v redu podatek, nad katerim bi se moral zamisliti pisatelj in ga obdelati, kot zasluži. Vse drugo je res le folklora, ki jo ima vsaka vojna ihta v izobilju.

— Kot vi, sem tudi jaz že davno vse to bral. Zločin je postal obrt in ne pretrese več. Prav ste ga imenovali, ko ste rekli, da je začimba. Nekaj jih moramo zverinsko ubiti, da nam kaj tekne — seveda v knjigi ali na filmskem zaslonu. Nad tistim mletjem črepinj pa sem se zamislil tudi jaz. Zdaj me zanima samo eno, tovariš pisatelj se je nasmehnil in nameril name ostro-strelni pogled, nekoliko priprt, njegov nasmešek na hotnih, posinelih ustnicah, je bil poln odseva . . . zdaj me zanima . . . sicer ste pa že povedali, ko ste rekli, da v tistem mletju krožnikov in kozarcev v koritu za sadje, ždi simbol sodobne, moderne groze; zanima me, če oba misliva na isto, ko že govoriva o istem.

Presedel sem se. Za okni je še zmeraj prasketala snežna ujma. Mlečni curki so se križali kot utrinki zvezd na nebu.

Na policah za knjige so dihale knjige.

— Ko sem šel sem, sem rekel, ko sem se dvigal po stopnišču, sem povezal s tem mletjem krožnikov neko svojo doživetje. Prej pa sem seveda razmišljal, zakaj so prišli zmlat nekaj tako ubogega in nedolžnega, kot je pivski kozarec.

— In? je vprašal, smejoč se.

— In . . . Zato, tovariš, ker je nekdo pri tisti fašistični bandi pogruntal, da je treba način boja spremeniti, prenesti vse skup na druge osnove . . . Me razumete?

Moj pogled je postal popek cveta.

— Če hočejo biti kos, sem rekel. Če kak narod klofutaš, tista klofuta, saj ste že slišali za to vrsto logike, ima vedno kot odgovor protiklofuto. Kdor tepe, tepe zmeraj tudi še sebe. Zato se ne dotakni vrednot, če hočeš koga premagati. Ker pa so v tistem koritu zmleli vašo revščino, so vas zadeli, da vas še danes boli.

— In kaj je bilo z vami? je vprašal.

— Nekaj podobnega. Nekdo mi je prepovedal brati slovensko poezijo in prozo. In jo pisati. Večkrat sem ga želel vprašati v pismu, zakaj mi je to storil, a sem zmeraj prišel pravi čas do sape, preden sem pismo oddal, da na to ni mogoče odgovoriti. Oziroma da na to ni pravega odgovora. Da me bo to zmeraj bolelo, sem spoznal, bolj kakor infarkt ali rak ali karkoli me bo že požiralo v smrt.

Brat tovarišice Zore je čisto narahlo vztrepetal, njegovi dolgi prsti so segli po nevidnem predmetu pred seboj in se nato združili v negiben položaj, ko da so umrli.

— Kako dobro ste opazili, je rekel z nabrekli glasom, in kako res je to, kar ste rekli, da je bilo tisto mletje in tista prepoved branja in pisanja začetek muke in groze naše sedanjosti. Sestra in jaz tistega udarca ne moreva vrniti. Kako? Naj greva v Trst in zmeljeva kakemu Italijanu njegov porcelan v koritu za sadje? Pravzaprav je danes porcelan že dragocenost. Če bi mu ga zmlela zdaj, bi mu dala le klofuto in ta ima, kot vemo, vedno mlade. Zdaj bi morala dolgo misliti, preden bi si izmislila, kje bi ga zares zadela. Kje je res ubog. Vidim, tovariš pisatelj, da oba misliva isto stvar. Prav vesel sem, čeprav ni razloga za veselje. In . . . kako . . . no . . . kako . . . šele bi poravnali račun vi, ko vam je bilo prepovedano brati revije!

— Vi ne veste, sem rekel, kako me je ta zadeva s prepovedjo branja in pisanja spremljala in me še. Veliko hudega sem v življenju preстал, vendar je bilo vse tisto posledica nekega vzroka, imelo je smisel in zato sem sčasoma na vse tisto rahlo pozabil, nikoli pa na to prepoved; vedno je bila v meni in nikoli se je nisem nehal upirati; moje spanje je bilo zaradi nje razdrto; kadar sem se zbudil, sem se vedno spomnil te prepovedi. Nikoli več po tistem se mi ni posrečilo dobro zaspati. Zdaj tej barabi sleherni dan pišem pisma v najrazličnejših slogih, da bi mi dal pojasnila, zakaj je to naredila z mano, toda ko je pismo zalepljeno in oddano v nabiralnik, se v meni ves smiselni napor sesuje v nič; zavem se, da mi ne more napisati: *udaril sem te po tvoji revščini, ker sem te le tako lahko dosegel in uničil.*

— Pa vas je res? je vprašal.

— Res me je, sem odgovoril tiho. Človek, veste, je nekakšna prst za svoje podobe, ki si jih izmišlja, in za tiste, ki se jih drugi o njem. Njegova nesmiselna zahteva je naredila iz mene človeka, ki je marsikomu zadal podoben udarec in zdaj se bo le ta širil kot koncentrični krogi na jezerski gladini; vse širje bo grabil. So trenutki, ko sem nemočen pred tem nesmisлом v sebi, in čeprav vem, da sem hudoben, ko ga zadam drugim, ga vseeno zadajam.

— Veš, kako bi rekel . . . travmatizator, je moral biti zvrhan zmagovalskega kompleksa, je rekel brat tovarišice Zore. Sicer ga čisto nič ne poznam, a po vaši pripovedi, polni težkih tonov, se mi zdi, da se je udeležil pojedine maščevanja.

— Kako to mislite?

Povedal vam bom svoj primer, morda boste z njim lahko osvetlili svojega. Leta 1945 sem bil visok partizanski oficir. Sreča me prijatelj z istim činom in me povabi s seboj v zapore. Videl boš nekaj, mi je rekel tja grede s skrivnostnim smehljajem, kar si želiš videti bolj ko mamó.

— Dobro. Vedel sem, da v arestu naletim lahko le na kakšno barabo. In posvetilo se mi je kot skozi špranjo v svislih: morda so ga pa res ujeli.

— Imel sem namreč prijatelja in sošolca, s katerim sva prebila skup vse najine čudovite trenutke, bila sva drug drugemu telo in obleka. Bila sva zares eno. V vsem: mislih, etiki, akciji, namerah in ciljih. Enainštiridesetega pa sem opazil, da je nekdo od naju za odtonek svetlejši oziroma temnejši. Prijatelj se je začel nagibati na stran, ki mi ni bila všeč. Odklanjal je okupatorja kot jaz, vendar v tem odklanjanju ni bilo vse čisto, bili so nevidni kompromisi.

— Čudno, sem razmišljal, ko sem bil spet sam s sabo, oba sva proti, vendar eden le ni. V partizane sem zato odšel sam. Nisem želel tvegati, da bi ga pritegnil v stvari, o katerih si ni bil še na čistem. V gozdove si moral priti opredeljen; vedeti si moral, da boš umrl. Biti partizan je bila tedaj najbolj intimna opredelitev v človeku. To je bila odločitev, da boš postal seme prihodnosti. Tu je šlo dobesedno za to, da kdor zgubi življenje, ga najde. Mené ni za to odločitev pridobila nobena miselnost, ampak potreba, notranji gon, da bom pregnal okupatorja le tako, da bom umrl v boju z njim.

— Začutil sem, da moram umreti. Vsi, ki so bili v partizanih, so imeli v sebi to seme prihodnosti: svojo smrt.

— Prijatelj pa je hotel živeti, vem, da je sovražil okupatorja, vendar je bil bojzaljivec. A ne moreš živeti, če se želiš znebiti esesovcev. Moraš umreti. In v tem je bil tisti nevidni kompromis, ko je hkrati odklanjal in sprejemal okupacijo.

— Jaz ga danes ne obsojam, tudi takrat ga nisem, le razumeti nisem mogel, zakaj je milimeter za milimetrom prehajal na nasprotno stran. Seveda; preveč je ljubil svoje življenje — in ga zgubil. Postal je ovaduh in kasneje prešel na drugo stran v celoti; nosil je celo njihovo uniformo.

— Nekega večera, ko sem se tihotapil skozi septembrski mrč proti domu, sva se srečala; nekoč telo in obleka. Bil je v elegantni gestapovski uniformi, krojno uliti, topli, v zlakiranih škornjih, črnih, usnjenih rokavicah.

— Obstala sva in se gledala. Vzel je iz srebrne cigaretnice cigareto, jo prižgal, puhnil dišeč, posinel dim v stran in čakal, da bom kaj rekel.

— Bil sem zaviti v cunje, bolan, lačen, poželjiv tistega njegovega sinjega dima, ki je uhajal v nič. On pa je bil nabit z energijo svojega jaza, jaz pa sem bil raztopljen v množici, ki se je krčila v smrti. Nastavljal se mi je, sem videl, da bi mu začel zavidati. Da bi me cigaretni dim zvalil v njegovo sebično občutje življenja.

— Cigaretni dim, da bi vas zvalil? sem vprašujoče dvignil glas.

— Dim, da, je našteval, obleka, škornji, navidezna zakonitost. Naše dezertarje je prav ta podoba osvojila, da so postali grdi izdajalci. V človeku se vedno bijeta dva pogleda na življenje; prvi je: biti seme svoje skozi svojo smrt; drugi: živeti lahkotno in kratko ko cigaretni dim. Niti enega ne smemo podcenjevati. Osvoji te lahko zdaj ta, zdaj drugi.

— Spominjam se partizana, ki je dal skozi vse zime, lakote, na tisoče kilometrov maršev po strminah; mislil sem, da je prežet z vsemi temi matri, toda nekega dne ga je osvojila lahkotna prisposoba življenja in je odšel. Seveda v izdajo. Tu ne gre za idejno opredelitev, ampak za način življenja. Nekega dne te težava prenasiti s sabo, in ljudje, še tako trdni in prepričani, hočejo živeti drugače. Žele si spremembe. In sprememba ima v vojnem času za posledico obvezno izdajstvo. Mnogi so vedeli za to in vendar . . . šli so . . . in izdali, samo da so dosegli tisto varljivo podobo dišečega, mirnega, bradatega cigaretnega dima. In nasprotna stran, gestapovska seveda, je samo na tej sanji gradila svojo strategijo. Mi vsi smo sanjali o lahkoti življenja, ki jo je deležen okupator, njihovi strategji, generali, pa so sanjali v svoji varljivi igri, kako zmagati nad nami tudi na naš način: zasejati se v nas s svojo smrtjo.

— Ta boj je bil trd in vedno na robu, vendar smo partizani vseeno čutili, da je varnost, zavita v plavkast dim, samo hip, ki bo prešel, in da bo naša smrt trajnejša stvar.

— A da se vrnem. Stala sva vsaksebi tisti prozorni večer ko dva psa, ki se želita približati drug drugemu. Prvi sem odšel jaz v svojo smer. Za menoj pa še on. Vedel je, da sem bolan, da grem domov, da se nekoliko naspim.

— Materi nisem povedal, da sem ga srečal, ker sem bil prepričan, da ne bo naredil tistega zadnjega koraka.

— Proti jutru pa so me le prišli iskat. Vstopili so štirje gestapovci, ko da so prišli na zajtrk. Me odpeljali in mi ponudili znano prisposobo: uniformo, mesečne prejemke, cigarete, stanovanje, dekleta . . . le . . . izdati je bilo treba vse. Iz-da-ti, razumete.

— In tisti hip sem se vprašal, kaj je torej izdajstvo, ko mi je šef varnostne službe, Ernest Hauptman, ponudil prisposobo reda in zakonitosti: stanovanje, dobro prehrano, zdravstveno zaščito, službo. Za to bi moral dati življenje drugih; vzljubiti bi moral svojega bolj ko življenje prijateljev.

— V trenutku sem se spomnil, da sem odšel v partizane z določenim namenom, in sicer, da tudi umrem.

— In sem se še spomnil, da ima življenje vrednost samo tedaj, ko le-to priznaš tudi drugemu. Brž ko na račun svojega podceniš najslabotnejše kjerkoli na svetu, ti je živeti muka, groza in ne več slast. Ko se človek na ta način zavrže, mora veliko piti, da se prenese živega.

— Gestapovcu sem rekel: *ne*. Vprašal me je, zakaj *ne*. In sem mu povedal: življenje ima isto ceno, pa naj bo to moje ali vaše; če mi ga boste vzeli, bo tudi vaše postalo brez cene; videli boste, kaj to pomeni.

— Tedaj je mož vstal, očitno je že davno opravil s svojo ceno, in me dal pretepti mojemu dobremu prijatelju in sošolcu. Kako pretepti! Prijatelj je hodil po meni . . . Se spomnite morda novele Izaka Bablja Življenjepis Mateja Pavličienka Rodioniča? Tam bivši pastir hodi po svojem fevdalnem gospodu gor in dol in razmišlja, kaj je življenje, vmes pa ga ubija z nogami in zavrelim besom, ker ga je ta gospod nekoč tepel po obrazu z bičem.

— S podobno željo, kaj je življenje, je hodil po meni moj prijatelj in sošolec. Jaz pa sem razmišljal pod njim, odkod človekova zabloda, da postane tako grd izdajalec. *Zakaj?*

— Od bolečine sem izgubljal zavest, kajti prijatelj je hodil po meni z vso ihto, z vso podivjanostjo, toda vsakokrat, ko je zavest posvetila v spomin, sem našel nit svojega razmišljanja. Prišel sem do zaključka, medtem ko me je on brcal v trebuh in glavo, da postaneš izdajalec tisti hip, ko nočeš umreti, ko je prišel čas in vrsta nate.

— In če umreš? sem ga vprašal.

Tovariš Marko se je vzravnal in zaprl oči. Zdel se mi je ko Ramzes II, ves izjedkan od časa in smrti.

— Če umreš . . . je rekel, ko da govori iz sanj, in še zmeraj je imel zaprte oči, je to res grozno; umreti mlad, ne da bi okusil sad njenega telesa, je v resnici krivično, vendar je v tej krivici razodeta cena življenja. Brez teh krivičnih smrti, ki so postale seme, se ne bi nikoli več vrnilo tisto ravnovesje med ljudi, na katerem zazeleni slast življenja.

— Veliko bolj bi morali biti, ne bi rekel hvaležni, to je izraz brez občutka za stvar . . . morali bi biti v bližini vseh, ki jih je zmlél nacistični ali kak drug ogenj v krivično smrt, oni so vrnili življenju izgubljeno vrednost. Zaradi njih je življenje spet življenje.

— Po mojem ima življenje v sebi ta korektor, kadar je njegova cena preveč poskočila za eno stran. Pobeg iz vrste življenja z izdajo, je samo poskus, kako se izogniti dolžnosti, ko je treba ubraniti ravnovesje s semenom svoje smrti. Seveda tudi kot izdajalec umreš, toda brez možnosti, da bi s čim povrnil škodo.

— Torej jagnjetova kri, sem rekel.

— Da, kri talcev, kri zapljenih, kri vseh, ki so pustili varnost in odšli tja, kamor so bili proti svoji volji poklicani. Vse to je vkalkulirano v vsako življenje. Moje mnenje je, da bi jim ne smeli biti hvaležni, ker so postali seme prave cene, temveč da bi enkrat že vedeli, da je vrednost živ-

ljenja natanko porazdeljena. Nihče je ne sme imeti preveč, nihče premalo. Sicer bo treba . . . še ničkolikič prezgodaj umreti. Me razumete?

Pokimal sem mu.

Med nama se je natekla tihota, ki jo je trgal le prasketajoči balet plešo-
čih belih curkov.

— In kaj ste naredili z njim, ko sta se srečala? sem vprašal.

— S kom?

— Ali ga niste šli s prijateljem gledat v arest?

— A ja, seveda, ja . . . Ožel si je ustnico z ustnico, si šel z globoko
dlanjo, v kateri je tlela školjčna svetloba, prek belih las, pripetih ko diadem
na visoko čelo.

— Seveda, šel sem s prijateljem v tisti arest in pričakoval, da bom
videl, kar si nisem želel videti.

— Prijatelj je cel čas mlaskal, da bom končno le videl, kar si tako
želim.

— Tam me je pustil v nekakšni čakalnici, hladni in odurni kot mesni-
ca. Čez nekaj minut se je vrnil z mojim Matejem Pavličenkem iz Babljeve
novele, ki je razmišljal na meni, kaj je življenje.

— Spogledava se z mojim bivšim prijateljem in sošolcem. Tedaj je
tako srečanje za nekoga gotovo pomenilo smrt.

— Vrgel se mi je k nogam, mi jih objel in začel lizati prašne škornje.
Čutil sem njegov jezik. V blisku sekunde sem se premagal, da bi mu zdrobil
vrat, čeprav rad priznam, da bi me samo to pozdravilo. Toda zavedel sem
se, da bi s tem dejanjem priznal duhovno zmago Hitlerja. Res, da je bil
le-ta mrtev, toda ponoviti ga v nasilju, zdaj ko ga ni bilo več, bi pomenilo,
da je vseeno zmagal on.

— Namesto tega pa sem rekel prijatelju in sošolcu: ali je tako lepo
živeti?

— Z nižin se je ozrl name. Spravil je svoj prašen jezik spet v usta,
rekoč: ja, lepo, Marko.

— Za vsako ceno? sem ga vprašal.

— Jaz bi rad živel za vsako, je odvrnil, če mi bodo pustili. Če mi . . .
boš . . . ti . . . pustil?

— Vzel sem iz torbice svojo malico in mu jo dal. Bil je izlakoten.
Jej, sem rekel. Vzel je in se počasi dvignil. Njegov pogled se je napolnil s
spoznanjem. Ugriznil je in goltal kot žival.

— Brez besed sem ga zapustil in odšel mimo presenečenega stražarja.
Ta je pričakoval, da ga bom ustrelil ali kakò drugače pobil.

— Vi pa ste, sem mu rekel, gorje premaganih podelili s sabo.

— Tako nekako, je odgovoril tovariš Marko. Podelila sva si njegov
strašni primer in ni mi žal. Če bi se ga dotaknil, kot se je on nekoč mene;
potem bi bilo moje življenje v trenutku dobilo privilegij, biti več, kakor živ-
ljenje sme biti. Nenehno bi terjal žrtve in jih tudi dobil.

— Ne, ne . . . ne, je nagnil glas, to se more nekega dne zravnati, kon-
čati, biti več . . .

— Verjetno pa so ga vseeno ubili, sem rekel.

— Seveda, izdajalce pobijejo, morajo jih. Ne bom rekel, da je to prav, morajo pa jih. Nisem ga pa jaz. In to je v redu. Šlo je, saj ste videli, za duhovni Hitlerjev prestiž.

— Sem.

— Izdajalec, je nadaljeval mirno, ni nikoli tisti, ki se, recimo, ne strinja z mano v čem; izdajalec je ta, ki uide iz vrste, ko je čas, da s svojim življenjem da življenju ceno. Zapomnite si: dobro na svetu je samo do tistega trenutka, dokler je moje življenje toliko vredno kot življenje bebke v psihiatrični bolnišnici. Naj bom še tako genialen, z njo sva vredna iste obravnave tako po zakonu kot dejansko. Brž pa, ko se razmerje podre v en sam prid, lahko pričakujemo, da se bo začela korektura cene življenju. Kaj pa to je, veva oba.

— Nekoč, je zvišal glas v luč, sem v Franciji naletel na Slovenca, ki je bil v beli gardi, imel pa je to srečo, da ga Angleži niso vrnili. Pogovarjala sva se o tem, rekel mi je, da bi se moral takrat vseeno po kaki poti vrniti in se dati tudi ustreliti. Ampak zakaj, sem rekel, zakaj?

— Bil je tiho. Zdaj vem, da je mislil na to, o čemer sem vam pravkar govoril: bil je izdajalec, šel je iz vrste, ušel, prav. Ni izdal idej, ampak življenje.

— Zanimivo, sem rekel.

— Ja, je, je pritrtil, ampak to je bil en sam, ki je začutil resnico in pomen žrtve.

— Kaj pa vam je rekel vaš prijatelj oficir, ko niste ubili svojega prijatelja?

— A... ta... Srečala sva se čez kak teden in mi je povedal, da je sošolec že pokojnik, da me razume, zakaj ga nisem pokončal s škornji ali strelom. Jaz sem, veste, kmalu po tistem odšel iz vojske študirat na univerzo, opravil sem bil svoje, hotel sem dati življenje in sem ga, začuda, obilo prejel. Rekel sem še, ko sem odhajal, da zdaj ni več premaganih ne izdajalcev. Nasprotno pa se je moja sestra bojevala dalje in je danes pred popolnim polomom.

— Kako to?

— Vam ni nič povedala?

— Omenila mi je nekaj, da so ji razrahljali hišo.

— Drugega ji ne morem reči kot gos, je pihnil jezno in se užalostil.

Zaslišala sva; kako pritajeno se odpirajo glavna vrata in ženski glasovi so osvojili vežo.

Drobni, zmedeni koraki so se razsipali, ko da jih je vstopilo več.

Tovariš Marko me je pomenljivo pogledal in se s koncem prstov neravno dotaknil posinelih ustnic.

Gospodinja je odprla vrata in se zagledala v naju; njeñ pogled je mahoma zasijal, vlažna dobrota, doma v toplih krompirjevih razorih; ji je razživila obraz, poln zarez.

— Obisk! je vzkliknila in odložila dežnik v prazen fotelj.

— V takem vremenu ste prišli! Joj, kako ga nese!

Zagledali smo se ven. Bele muhe, že pravi metulji, so se lepili na šipe v pravi nori zmedi. Zazdelo se mi je, da letimo skozi bleščečo Rimsko cesto na nočnem nebesu.

Naenkrat smo odsanjali začudenje in občutke.

— Si kaj postregel? je vprašala. Si ... dal ... tovarišu ... vsaj kekse? Joj ... ste že dolgo tu?

— Pol ure, mogoče, no, uro.

— In nič nista popila ali pojedla?

— ženska dolžnost je, se je pošalil brat, da nas krmijo; kadar je na mizi, se pritožujejo, da samo jemo, če pa ni na mizi, se spet, da ne jemo; povej, kaj je prav.

— Oboje, se je zasmejala sestra.

— To je pa res, je dodal brat.

Sedla je in prekrizala roke.

— Tovariš pisatelj, je rekla in pogled se ji je razžalostil, postal je temno rjav, žametno tih, mečejo me iz stanovanja; najprej so mi razdrli hišo, zdaj pa moram ven še od tu. Si morete misliti! Dobila sem ... izvolute ... pogledjte ...

Segla je po papirjih, polnih štempiljk.

— Ampak v ta sneg ja ne morete ...

— Prav ji je, se je oglasil brat. Povej še tovarišu, zakaj so ti razbili hišo.

Sestra ga ni niti pogledala. Le roke je dvignila in zagrozila z njimi nekemu.

— Pustimo to, je rekla, naenkrat spet vsa umirjena, z obrazno mimiko je razlomila svojo težko skrb in jo razgnala kot prt megle.

— Nima smisla trapiti še vas, tovariš, kar je, je, vi ste ... se je prijazno nasmehnila in v smehu je bila vsa topla lahkotnost in pomirljivost, kolikor jo ženske premorejo, samo da preženejo težo dneva in se za trenutek razvesele ... vi ste torej prebrali moje pisanje, zelo ste prijazni. Saj vem, da ni nič, toda to ti mora nekdo drug povedati, da priznaš sebi. Pisala sem, kakor to pač človek zna, sloga seveda nimam nobenega.

Njeno pojasnjevanje je potrajalo še kak hip, potem pa je drhte obmolnila, čakajoč, kaj bom rekel jaz.

— Stvar je v tem, sem rekel in se spogledal brez poudarka z njenim bratom, da pomanjkljivost vašega pisanja ni v tem, ker nimate šol, ali, kot pravite, sloga; prvo je pri pisanju skoraj ovira, drugo pa je posebnost dobrega, izvirnega pisanja, če to hočemo ali ne; vaš slog je nastajal grede, ne da bi vi to sploh opazili, in pomanjkljivost spisa ni v tem, ampak v tem, da sem vse to ... bral drugje. Vas bo seveda to zbolelo. Toda vojna ima vedno iste finte, na katere ulovi človeka in ga martra v znanih odzivih in podobah; njen zunanji videz je vedno isti, pa če sežete dva, tri ali celo deset tisoč let nazaj — ubijanje človeka.

— Z vašim bratom sva pred vašim prihodom spregovorila prav o tem istem videzu v vseh časih. Strinjal se je z mano, ko sem rekel, da je vse to ponorelo ubijanje postalo čisto navadna začimba spisov na to temo, in da sprevrženosti vojnega sadizma ne dosežejo svojega namena, ko jih opi-

šemo; ljudje, ki vse to potem preberejo, bero s privajenostjo na ta strup. Pravimo: izkopati je treba vso grozo vojne, da bodo ljudje pobegnili z vsem bistvom od nje.

— Ali pa človek sploh more ubežati vojni, četudi pozna vse njene strašne posledice? Jih mar pred to vojno ni poznal? Še bolj razčlenjene mu jih je zgodovina servirala. Ko vse to prebiram — zdaj govorim zase: ko prelistavam vse te grozovite pokole, začeni kar pri nas v Jasencu, in pošastne orgije muk v nemških taboriščih, me prebadajo bolečine in dela se mi tema pred očmi; to je zapisano v pričevanje, vem... toda ali bo to res odvrnilo prihodnjo vojno od podobnih metod; ne bo je. Zato sem ob vsem tem branju nemočen; prepuščen sem usodi. Vsa ta simbolika nikoli ne odvrne človeka, da jih ne bi šel ponavljat.

— Zato je v vašem spisu v tem smislu ena sama svetla stran, v prenesenem pomenu seveda, in ta me je res pretresla, ker je že postala groza moje sedanjosti. Mletje tistih črepinj v koritu za sadje pred tridesetimi leti. To komično opravilo vas je vse prizadelo, ponižalo in do danes vam ni uspelo maščevati tega nesmiselnega ravnanja z vami.

— Vse klofute ste bolj ali manj že vrnil, ker je v vsaki protiklofuta, v tistem nesmiselnem mletju pa ni protimletja, ne zato, ker ga ne bi bilo mogoče uprizoriti, ampak zato, ker se človeku upira, da bi se ga šel izmisliti. Medtem ko je klofuta takoj pri rokah; naravna je kakor sonce ali dež.

— To mletje me je potem spomnilo na nesmisle, ki sem jih doživel jaz; oživel sem vse občutke v podobah, ki so jih izzvali nesmisli v meni, in kot vi, moram priznati tudi jaz, da zato ni drugega pojasnila, kakor ta, da me je nekdo želel neskončno prizadeti.

— Oprostite, da vas prekinjam, je rekla in njene svetle oči so žarele kot rose v jutru; prižgale so se. To je bil zagotovo nemški oficir.

Z njenim bratom sva se spogledala; njegov topli pogled je šumel nežno čebeljo glasbo, polno sladkega duha.

— Ne, ne, sem rekel, to je bil človek, ki je bil žrtev istih nesmislov in grobosti kakor vi, bil je pisatelj in kaj vem kaj še vse. Celo pisal sem mu pisma, ki mu jih seveda nisem odposlal na njegov naslov, da bi mi pojasnil svoj nesmisel. Vedno pa sem se zadnji hip ovedel, da tega ni mogoče pojasniti drugače, ko da bi moral priznati: *bil sem hudoben, oprost.* Tega pa nisem želel slišati, ker sem že tako ali tako vedel, da je bil. Zdaj se sprašujem, zakaj sem mu napisal toliko pisem, ko sem vendar vedel, da je posredi hudobija, ki se ne bo nikoli prečistila v kaj drugega. Glejte: vsakič sem upal, ko sem se spravil k pisanju pisma, da le ni bila posredi hudobija. V tem je mojstrovina hudobnosti; vedno nas izziva, da bi jo poskušali izraziti kot smisel. Kot daljnosežni pomen.

— Vi ste dober človek, je rekla, smeje se, kot jaz ste. Tudi jaz mislim...

— Ti nič ne misliš, jo je ujel brat.

Sestra ga je prijazno ošinila. Na njej so se prižgale lučke hudomušnosti. S trepalnicami je poutripala, ko da se bo z očmi pognala pod luster.

Z ustnicami je preigrala nekaj neizrečenih besed. Brada se ji je nabrala v potrpežljivo razmišljanje.

— Ona, veste, se je nagnil brat iz vzravnane držе v sključeno, ona misli, da gre tudi v njenem primeru za čisti nesporazum: da se samo sporazumeti ne morejo, kljub temu da govore v domačem narečju in da so duševno prisebni, torej da se slišijo, vidijo in tako dalje. Ona kar naprej misli, da je treba pojasnjevati in pojasnjevati in da se bo le na ta način končno vse pojasnilo, in potem bo srečen konec in prišli bodo kerubinčki in zaplesali bodo belokranjsko kolo.

— Daj no, se je razvnel, pokaži no tovarišu arhiv svojih, v neskončnih variantah izvedenih pojasnil, pritožb, upanj, jokov in stroškov seveda, da bi dokazala nekaj, kar je razumljivo že navadni kokoši, kaj šele pravnikom, ekonomistom, politikom krajevne skupnosti.

Brat je vstal in odprl vratca stenske omarice, v nji je bilo zloženih več fasciklov, polnih papirja.

— Poglejte! Izvolite!

Potežkal sem enega.

— To vse sva napisala, overovala pri Ponciju Pilatu, pa spet prepisovala in overovala pri Tertulijanu, Herodu Antipi; variant kolikor hočete, in rezultat: sestra še zdaj pojasnjuje, da je prišlo samo do nesporazuma.

— Nee, Zooraa, je raztegoval svoj glas iz mehu, nobenega nesporazuma ni, pač pa je sporazum, da se te dotolče . . . Ta pa je.

— In zakaj gre? sem vprašal.

— Poglejte, se je vrgel nazaj na fotelj in začel govoriti najprej z rokami. Imela je hišico, vrt in kup neumnih funkcij. Rekel sem ji: Zora, pusti vse to, ona pa, ti ne veš, koliko je še fašistov. Zaboga, sem rekel, kje, v tvoji skisani pameti; ne, je rekla, so, fašist je vsak, ki misli, da mu gre več možnosti in več življenja, kakor mu ga v resnici gre; vsak, ki ima občutek večvrednosti, in od tega občutka do klofute ni daleč, je rekla. Seveda ima načelno prav, vendar se mora s tem spopasti vsak človek sam in vzgoja v šoli in ne stara partizanka. Smešno je, če župnik pridiga tatovom deset božjih zapovedi . . .

— Prav ste rekli, se je naglo obrnil k meni in premenjal melodijo na struni svojega glasu, prav, ko ste rekli, da je v življenju samem korektor, ki življenju vrne ceno, kadar je sprijeno. To je kri nedolžnih, ubogih. Oziroma ko pride čas, je treba v vrsto in disciplinirano umreti. Leta 1942 smo v Beogradu iz bolnišnice reševali nekaj naših ljudi, med njimi je bila tudi ranjena Židinja, skojevka, punca in pol; ko smo prišli do njene postelje in jo seveda želeli odpeljati, se je temu z vsem fanatizmom žida uprla; ni hotela z nami. Čeprav mlada, lepa, po mojem bi bila lahko srečno zaključila vojno, toda Sara je rekla *ne*, ko smo segli po njej. Zakaj *ne*, smo jo vprašali. *Zato*, je odgovorila. Vidite, šla je v vrsto in umrla grozovite smrti, zato da je življenje dobilo svojo ceno.

— Prav ste rekli, je rekel, da je dobro živeti samo do tistega trenutka, ko veš, da je tvoje življenje in življenje nekoga, ki je iz njega izločen in še živi, prav toliko vredno kot njegovo. Strinjam se z vami in njo: res je, da je

vsak občutek večvrednosti fašizem in da so klofute zelo blizu, kadar se le-ta uveljavlja. Vendar tega ne more ustaviti samo moja sestra ne vi, tovariš pisatelj!

— Nočem vojne! je rekla jecaje.

— Kdo jo pa hoče! ji je očital.

— Mladina mora vedeti, kje se spočne, je rekla.

— Zora, ti si naivna; vsi se tresemo, ko ljubimo drug drugega, da bi prej spočeli življenje, preden imamo za to pogoje, stanovanje in službo in tako dalje, pa vendar nas je že štiri milijarde. Občutka večvrednosti ne pogasiš s pridigo, ampak z zgledom. Osebna zavest, da nisi več vreden od re-veža v bolnišnici, je tista, ki daje šarm življenju.

— Ona . . . je pokazal nanjo brat, pa je šla sama v boj z viharji in so jo izruvali.

— Veste, nedaleč od tu je imela hišico. Tam je zdaj tovarna za celoid. Investitor je želel počediti čim ceneje tistih nekaj hišic na njegovi zazidalni površini: hoteli so razvrednotiti ceno nepremičnin in nasuti lastnikom nekaj drobiža, toliko, da zanj niti podkletili ne bi novih bivališč.

— Vsak gleda, da se takih najceneje znebi. Ali je to pravično ali nepravično, moralno ali ne, ni vredno zgubljeni besed.

— Je, je pribila z glasom v zamahu tovarišica Zora. Jaz sem šla v partizane prav za to.

Brat je zožil pogled, ko da jo opazuje za odstrel na preži za njo.

Nadaljeval je mirno, ko da je ni slišal: — Potem je pa moja sestra, ko je spoznala investitorjeve namere, imela za potrebno, da se postavi na čelo »množic«, dobesedno po revolucionarni frazeologiji. Mislila je, da je spet v četi, kjer komisari. Zbrala je sosede pri sebi doma in jih navdušila za boj z oderuškim investitorjem. Med tistimi njenimi borci pa je bil tudi izdajalec, kot je to vedno in povsod, sporočal je investitorju vse sprotne zarote na njegove predloge, ki so bili še zmeraj tako ušivi, da si ne bi sezidali za tisti denar niti v redu drvarnice. V to vojsko z investitorjem so pritegnili tudi mene. Kot jurist sem preštudiral vse zakone in moje poteze na nevidni šahovnici so v tem boju prinesle uspeh. Popolnega.

— Sestra je kot funkcionarka ob mojih pravnih pojasnilih pridobila na svojo stran celo občino in investitor je moral zares seči v žep. Vsem je izplačal vse, le nji nič.

— Mislila sva, je nadaljeval blede tresoč se, da investitor nima domišljije, da jo imava samo midva. Na nekem sestanku so potem pojasnili lastnikom hišic, da jim bodo začeli podirati, sestri pa so rekli, da njene ne bodo, ker jih ne ovira pri načrtih. Do nje bodo speljali asfaltirano cesto v zameno za to, katero ji bodo vsak hip močno poškodovali s tovornimi vozili.

— Boj je bil torej dobljen, čeprav sva ga dobila za druge. Tudi prav, sva rekla, sami bi težko uspeli, če sploh bi. Bila sva vesela, ker bo hišica s toliko spomini ostala cela. Pogled na bližnjo hosto, od koder so prihajale srne z nežnimi, zapeljivimi gibi, polne nevednosti in hkrati prožnosti, če jih je vznemiril šum, bo torej ostal in budil dalje spomin na zgodovino, katere del sva.

— Sosedje so nama zavidali. Ni jim bilo prav, da začenjajo graditi na leta, ko bi radi mir.

— In ne boste verjeli: v tistem najinem srečnem trenutku se je začela najina drama, ki je ta hip šele na sredi, torej blizu vrha, morda, no, pa je to zdaj že vrh.

— Takoj so pripeljali buldožerje in okoli hiše se je vžgal peklenski nemir, trajajoč od jutra do večera. Sestra je v tem takoj prepoznala prefinjeno maščevanje, jaz pa sem jo tolažil, češ da buldožer ne more tiho brneti in škripati. Ko so pa začeli okoli hiše minirati teren in so se stene zatresle, šipe popokale, strop usul na glavo, sem moral priznati tudi jaz, da se investitor zares maščuje.

— S sestro sva stala na pragu, ko so deset metrov od naju minirali, boječ se, da se trhli strop dokončno sesuje na glavo in naju pokoplje pod seboj.

— Eksplozija naju je vrgla v hišo. In tako sva med eksplozijami letala noter in ven ko pobežljan mehanizem.

— V enem od odmorov, ko so eksplozije potihnile in so delavci začeli malicati, je Zora popenila, kakor rečejo danes mladi jezi, stekla je v gornje nadstropje, preklinjala nebo in svet, se vrnila s starim partizanskim samokresom. Hotel sem jo ustaviti, toda ona je pomerila tudi vame in odskočil sem v stranišče. Tam sem prisluškoval, kam neki bo šla. Šla je k delavcem, ki so malicali.

— Svinje! se je zadržla nadnje. Zdaj vas bom postrelila, ko pse, saj tudi vi mene hočete pognati v zrak s hišo vred. Pridite pogledat, kaj ste naredili! Psi! Jaz sem stara partizanka, komisar! Vi mi razbijate hišo, ki jo še odplačujem . . .

— Delavci so bili osupli. Odložili so malice, steklenice, sem pa tja je kdo žalostno viknil »neka gospodjo ne gadja, jer oni nisu ništa krivi«. Ona pa se je zadržla, da bo takoj začela streljati vanje, če bodo vžgali samo še eno mino.

— Tresoč se od strahu so odšli k svojemu polirju in nato skupaj z njim prišli gledat popolnoma razmajano hišo.

— Polir se je opravičil in povedal, da bi morali sestro izseliti, preden so začeli s temi deli, toda to ni njegova odgovornost. Njegovo delo je miniranje in konec.

— Kaj naj narediva s sestro? Ni vedel.

— Odšla sva k direktorju gradbišča, mlademu inženirju. Tudi ta si je prišel ogledat hišo, zmajal z glavo in povedal, da je zdaj pač neuporabna za bivanje, ob naslednji eksploziji se bo sesula.

— Kaj naj narediva? Inženir ni vedel. Na svojo roko je za štiriindvajset ur ustavil miniranje terena, midva pa sva medtem stekla na občino, na sodišče . . . Žal je bilo že prepozno: hiša je bila uničena. Investitor je moral zase kupiti tole stanovanje in ga odstopiti nji. Zdaj pa jo meče z odločbami ven. Toda tedaj, ko je vihtela pištolo, so se bili dogovorili, da ji bodo po miniranju terena hišico obnovili na svoje stroške. Oziroma sezidali novo.

— In je seveda niso, sem rekel.

— Seveda ne, je rekel brat. Počakali so, da se je prah besed, jeze, čustev, in kar je še tega, polegel, sestra izselila, hiša pa od eksplozij vzela popoln konec ko star pes.

— Tovarna je medtem zrasla, izvajalci del so popokali šila in kopita, ne da bi na sesuti hišici premaknili en sam samcat kamen.

— Kaj zdaj? Zdaj sem se pa zamislil. Sestra je vpila, da so fašisti. Seveda to le niso bili, zavedal pa sem se, da so se zgodile stvari, ki osupljajo in dajo misliti — in še bolj čutiti.

— Na vsak način je bilo to res maščevanje. Sestra se je zdaj zaklela, da ne bo nikoli več komu pomagala. Jaz pa sem ji rekel: vsak si mora sam; kaj veš, kako so se želeli sosedje pogovoriti z investitorjem. Kako moreš ti vedeti, da niso želeli biti ogoljufani; kaj pa, če so imeli svoje posebne želje in načrte, morda so se želeli preseliti v bloke, ti pa si zgrabila za stvari, ki so bile popolnoma tuje, ko da so tvoje.

— Sestra je zavpila, da sem norec; kako naj žele ljudje sebi slabo!

— Zelo preprosto, sem rekel, žele si tudi to.

— Ni mi verjela. Šele ko sem ji povedal tisti primer s skojevko židovskega rodu v bolnišnici, ko ni hotela na varno, v življenje, ampak v taborišče na Banjico in tam umreti, se je rahlo omehčala, rekoč, morda imaš pa prav, ampak to je nesmiselno.

Sestra se je nasmehnila, se zganila.

— Nisem mogla gledati, kako nas žele stisniti, je rekla in si obrisala solze. Tiste barabe, polne denarja, lepo vas prosim, nam nekaj inflacije v roke, toliko, da si bom zanjo kupila jogi, da ne bom spala na goli zemlji. *Fašisti!* je siknila jokajoče.

— Zadeva je grozna, veste, je nadaljeval brat, z eno besedo nerešljiva. Vložila sva tožbo in bitko dobila. Še prej sva z gradbenimi strokovnjaki naredila oškodovanski zapisnik; nič koliko komisij si je prišlo ogledat razvalino in zaslužilo na nji težke dnevnice. Nihče ni rekel, da je to maščevanje. V naši družbi takih kriminalnih dejanj ni, čeprav smo stali pred njim. Pri nas je to *anomalija*. Lepa besedica za isto stvar.

— Sodišče je odsodilo sestri v prid.

— No, sem ji rekel, ko sva dobila tožbo, če bi bili na oblasti črnuhi, bi se lahko šla zdaj podelat na razvalino, morda bi ti zrasla špinača. Ona pa mi je s preroškim darom odgovorila: verjetno se bom vseeno šla. Nikar, sem jo miril, zdaj se bodo le začela dela in hiša bo v enem letu pod streho.

— Vendar, kljub dobljeni tožbi, izvajalcev gradbenih del ni bilo od nikoder.

— Stopil sem na direkcijo tovarne za pojasnilo, pokazal sem jim še pravdorek, direktor in odgovorni tovariši so ga poznali, pojasnili so mi, da sem se obrnil na napačen naslov, sodba ne zadeva njih, marveč gradbeno podjetje, ki bi moralo svoja dela izvajati primerno okolici, saj so vendar videli, da v hiši, okoli katere so nastavljali mine, nekdo živi.

— Vstal sem in odšel na direkcijo gradbenega podjetja, ki je opravilo dela po naročilu tovarne, povedal direktorju, kaj so mi rekli v tovarni, pokazal sodbo in počakal, da jo je prebral. Ko jo je, je začel pokašljevati, rekoč

hkrati, ko je pokašljeval, da je to njegov odgovor na sodbo. Drugič, je rekel, je investitor tisti, ki mora gradbišče zavarovati, preden se začno na njem izvajati dela, in ne oni; škodo, ki nastane, poravna v tem primeru zavarovalnica; to je vse, je rekel, nima več kaj reči.

— Nekajkrat je še skomignil.

— In kdo je kriv? sem ga vprašal.

— Spet je skomignil, rekoč, da oni zagotovo ne.

— Šel sem spet v tovarno in jim razložil tezo o zavarovanju zemljišča. Odgovorili so mi, naj grem še enkrat tja in zahtevam na vpogled pogodbo med njimi in gradbenim podjetjem, v njej bom našel zavezo in posebej naveden znesek, ki bi ga morali gradbinci vplačati pri zavarovalnici, vendar so se ga polastili in razdelili kot pribitek. Zato nosijo le oni popolno odgovornost za škodo na hišici.

— In kaj naj zdaj storimo, sem vprašal direktorja, hodimo sem in tja in si kažemo listke, medtem ko bo hiša še dalje razvalina.

— Še enkrat tožite, mi je rekel direktor tovarne, s posebnim oziroma na zavarovanje zemljišča, ki ni bilo izvedeno, kakor to predpisuje zakon.

— In sva s sestro spet tožila; sprožila sva tožbo med tovarno in gradbenim podjetjem, iz katere se je po letu in pol izcimilo to, da so glede zavarovanja zemljišča, na katerem se izvajajo gradbena dela, še neke pravne nejasnosti in da nobeno podjetje pravzaprav ni krivo.

— Kaj pa vplačan denar, namensko vplačan? sem se dvignil.

Brat je skomignil.

— Kdo pa je kriv? sem vprašal.

— Jaz, ki sem imela tam hišo, se je oglasila sestra, barabe, recite, ali niso barabe!

— Krasno, kaj! je rekel njen brat.

— Pošastno, sem rekel in začel iskati kako stvar, da bi se umiril, ko bi jo vrtel med prsti.

— In zdaj, je rekel njen brat, nisem mogel nikogar več tako prijeto kot na začetku. Izmislili so si bili *pravno nejasnost*, jo dokazali in izvili iz sodbe, vsakršne sodbe.

— Kaj zdaj?

— Rekel sem sestri: toliko ljudi je med vojno naša mama nahranila, toliko ranjencev je šlo skozi njene roke; piši jim, povej jim, kaj se z nama godi, naj nama pomagajo, zdaj nimava nobene možnosti več, da dobiva boj. Stvar se mora začeti premikati drugje. Mora! Grdo je, kadar se spomniš, komu si dal kdaj kos kruha in ga hočeš zaračunati, grdo je, če se spomniš visoke osebnosti in jo spomniš, da je nekoč po sili zašla pod tvojo skromno streho, vendar sva bila zdaj lačna midva, lačna pravičnosti; morala sva pisati tem ljudem pisma in jih spominjati na tiste kose kruha.

— Koliko sva jih napisala?

— Deset, enajst . . .

— Reči moram, da so se je vsi spomnili, zdaj jo je prišel iskat ta, zdaj drugi in jo odpeljal na kosilo; vsem je pripovedovala, kako je zdaj na

cesti, hišice ni bilo več, iz stanovanja pa so jo vsak mesec po enkrat nagnali, rdsda le z odločbo.

— Tovariši so jo poslušali, obljubljali vse, toda sodišče je s tretjo sodbo zahtevalo od obeh podjetij in sestre, da se sporazumejo med sabo in skup najdejo ustrezno rešitev. Sestra to želi, podjetji pa se nočeta sporazumeti z njo, vztrajajoč vsako na svojem, oziroma na pravni nejasnosti glede gradbenega zemljišča.

Začel sem odkimovati kakor pred izbruhom silnega joka.

Za šipami so se odpirala bela padala snežink tako na gosto, kakor da se je začela invazija avgustovskega zvezdnega neba.

Konec sveta, sem mislil in gledal v belo sneženje šelestečih avgustovskih zvezd.

Krila ledenih planetov so se lomila na šipi, da je tenko pozvenevala.

— In zdaj, kaj zdaj? sem vprašal in zakimal kot zarotnik.

— Kaj pa vi pravite na to? me je vprašala jecajoč tovarišica Zora; solze so ji drsele, nič več jih ni brisala, kapljale so ji na krilo in roke.

Brat se je vzravnal in potemnel. Iz sence, ki je ni bilo v dnevni sobi, je pokukal s svetlim pogledom, s pogledom strašnega onkrajškega sovraštva.

— To je ... in ni ... maščevanje, sem rekel, in to je najhujše, kar more koga doleteti.

Tovariš Marko je pokimal.

— Prav ste rekli. Je ... in ni to. In to je res najhujše.

— Jaz ... sem mislila ... da so še tovariši, je jokala sestra, pa ni ... ni ... jih ...

Brat pa je rekel: Svaril sem jo leta petinštiridesetega in kasneje; rekel sem ji, opravila si svojo dolžnost, hoteli smo dati svoje življenje, v redu, nismo ga zgubili, ker ga po nekem čudnem računu ni bilo treba dati, bistvo življenja je spet ujelo svojo ceno, bodi torej mirna, pusti stvari zdaj, toda ona se ni hotela nehati bojevati; če pa se bojuješ, tovariš pisatelj, kje piše, da moraš v vseh bitkah zmagati.

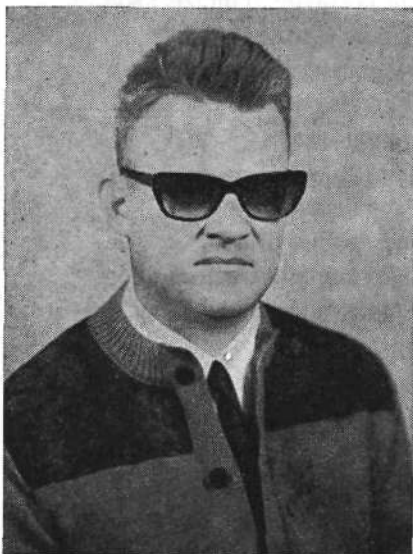
— Saj ima prav ... je jecala sestra, kažoč nanj in ga prijazno gledala, pomagal si mi in zgubil še sam vse. Nimate pojma, kaj je ob vsem tem zadelo njega!

Otrla si je solze z dvema prstoma in se zarila z obrazom v robček.

— Jaz sem mrtev, veste, je rekel brat skozi nos.

Ostro sem ga pogledal, z bebastim izrazom na ustih.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)

Pavle
Zidar

Sneži

(Nadaljevanje in konec)

Bral sem, da če te smrt preseneti sredi največje življenske moči in se ne oveš, da si umrl, še dolgo živiš, čeprav si v resnici mrtev, oziroma v tem primeru sploh nisi nikoli mrtev.

Spomnil sem se, kako je dekle na cesti v Pulj štopala avtomobile, čeprav je bila v resnici mrtva; na tej cesti jo je bila pokosila smrt sredi njenega vzpona v mladost, in ker ni vedela, da je umrla, je živela lepo dalje v nekem posebnem stanju, ki nam

je neznan, in ustavljala avtomobile. — Močno sem si želel, ko sem slišal za to, da bi štopala tudi mene. In ko sem na to svojo željo že pozabil, me je nekoč štopalo dekle tik pred Izolo, ustavil sem ji in sedlo je poleg mene. Rekla mi je, da želi v Umag. Odgovoril sem ji, da se ne peljem tja, lahko pa jo bom odložil na črpalki, odkoder bo zlahka dobila voznika, ki jo bo odpeljal v zaželeno smer.

Pogovarjala sva se in povedala mi je, da je študentka, nič na njej ni bilo presenetljivega, motilo me je samo to, da je poznala vsakogar, ki sem ga prehitel.

Pomislil sem, zakaj, vruga, pa te ni tisti vzel v avto, in: kdo neki si, punca!

Tik pred črpalko, kjer sem jo nameraval odložiti, pa sem se za trenutek zastrmel bolj v levo in jo za hip izgubil iz vidnega polja na svoji desni. Ko sem se ovedel, da bi morala biti spet v vidnem polju, je ni bilo več v avtu. Pritisnil sem na zavore, val dihanja, podobnega oceanskemu valu, me je prevrhal in počutil sem se potopljenega v oceanu, polnega sunkov plime.

Srce mi je tolklo pod brado.

Še več: zazdelo se mi je, da sem živalska samica in da me sesa moj mladič v butajočem ritmu.

Pri priči sem vedel, da sem se srečal s svojo vročo željo.

Potipal sem s pogledom vrata; bila so zaprta, nje pa še zmeraj nikjer.

Ta hip sem se spomnil tesnobe trenutka s ceste, ko mi je tovariš Marko rekel, da je mrtev. Začel sem se tresti od spomina na to asociacijo, morda sem celo pobledelel.

— Nič se ne bojte, je rekel, ko je opazil, da me nekaj pretresa, moja smrt je največji posmeh meni samemu in mojemu prijatelju zdravniku.

— Ste opazili, tovariš pisatelj, da se življenje najraje posmehuje? Naša najbolj resna prizadevanja spreminja v karikaturu, karikaturu pa v naše čaščenje. Ko sem reševal sestrin obup, predvsem pa svoje upanje, da tisto pojasnjevanje na sodišču in podjetjih ni maščevanje stari partizanki in še ženski povrhu, ampak le papirnat nesporazum, birokracija, kot se reče, sem ob spoznanju, da gre res za najbolj dovršeno maščevanje — ki mu niti očitati ne moreš, da je to, in v tem je njegova največja popolnost — dobil obolenje ožilja oziroma koronark.

— Napadi angine pectoris so se začeli vrstiti kakor neurja v poletju. Stenoze so postale trojni odsev doživetij v zvezi z izgubljeno pravdo; vse huje in huje mi je bilo. Pred menoj ni bilo več niti kilometer življenja. Obležal sem. Želel sem umreti.

— Kadar vas zadene take vrste krivica, za katero vsi trdijo, da ni, ampak da je le nesporazum, ki ga je treba rešiti, v resnici pa ga ni mogoče, je treba biti le velik šaljivec, da to nekako brez posledic preneseš. Krivica je naposled šala na tvoj račun. Vidite, jaz pa nisem bil Bajazzo iz Glumačev in sem podlegel.

— Podležejo vedno resni ljudje, ljudje, ki ne morejo verjeti, da je kaj takega mogoče.

— Ko je sestra vpila, da so fašisti, in sem jo jaz miril, da niso, je imela veliko prednost pred mano: videla je, da je res vse mogoče, jaz pa sem to spoznanje, ko sem ga enkrat dojel, moral plačati z zdravjem. In seveda s smrtjo.

— Ta krivica nad njo me je ubila, tovariš pisatelj. Ležal sem na beli postelji ves bel, čakajoč na smrt. Pridi, sem jo klical, pridi!

— Ste jo morda videli? sem vprašal.

— Ne, smrti se ne vidi, ampak občuti. Smrt je slast posebne vrste. To je trojna jed, jed pravičnosti, kjer smo vsi končno enaki, od muhe do človeka.

— Takega me je našel prijatelj zdravnik, smehljač se mi in mahaje mi z roko v slovo.

— Kaj praviš, sem ga vprašal, je res še samo kilometer pred mano?

— Pokimal mi je in se mi pačil z usti, obrazom, očmi, ušesi, celo z lasmi.

— Malo je, sem rekel, vendar bi ga rad odbrenkal ta kilometerček, sem mu rekel. Kako neki bi ga?

— Predlagam, da greš sedemsto petdeset metrov peš, je odgovoril.

— Do kam?

— Do televizije.

— In potem?

— Zaproši jih, da posnamejo s tabo intervju, in ko bomo poslušali tvoje neumnosti, potegni izza pasu colt in se ustrelji, imeli bomo izredno

predstavo, televizija pa izreden dokumentarec. In to bo zadnjih dvesto petdeset metrov tvojeja življenja.

— Nasmehnil sem se mu. Prijatelj je star posmehljivec. Ve, da je življenje kruta bolečina, bolečina, v kateri vsi najdemo svojo slast. Otepamo se angine pectoris, želimo se je otresti, vendar je to simbioza popolnih nasprotij, v katerih se slastno prenašamo.

— Rekel sem prijatelju: v redu, kilometer je še pred mano, neka možnost vendarle je, da ne bo sto let na tej postelji. Z angino pectoris se da dolgo slabo živeti, če si na miru.

— Ti bi rad umrl, kaj, je rekel prijatelj, vendar ne boš. Lepo boš šel na operacijo koronark, malce ti bodo razsekali prsnico, podoben boš odprti kuri in iz tebe bo tudi podobno prismrdelo, toda ... ti ... boš ...

— ... umrl, kaj ...

— ... morda preživel ...

— ... bodi odkrit, Janez, sem rekel, vem, da si poklicni lažnivec, vem, da moraš poklicno upati in megliti obzorja, ki so jasna, meni povej brez zavijanja, kaj me čaka; takle, kakršen sem, morem le ad patres*.

— Dragi Marko, se je sprožil z roko po meni, tisti kilometrček ti bom pomagal prehoditi.

— Torej je konec?

— Nalahno mi je prikimal; kot bi ga veter zazibal.

— Razveselil sem se. Prijel sem ga za roko in vlaga mi je nakipela v oči. Smrt je tudi grenka slast.

— Lepše bo tako, je rekel, kakor da bi se šel streljat na televizijo. Samomorilci so navadni hedonisti. To so sebični ljudje in ne nesrečni. Mislijo, da dožive smrt, ko se pokončajo. Kakšna zmeta! Kje pa! Vsi lepo žive dalje na neviden način in umrejo kasneje za rakom ali čim drugim.

— Ne! sem zavpil.

— O, Marko, je rekel prijatelj, smrt je ja moralno stanje, ki ga moramo plačati z moralnimi prizadevanji, pa čeprav delamo same nemoralne reči; samomor je pa izrazit hazard, zame čisti poker, samoprevara do konca. Povem ti, da ne umreš, ko se obesiš. Za smrt se je treba zelo prizadevati. Kakor za maturo ali diplomo na univerzi. Če bi ti samo zaslutil, koliko je potrebno pretrpeti, preden si zares poplačan! Zato te bom dal razrezati, je rekel. Pomagal ti bom.

— In tistega rezanja ne bom prenesel, kaj?

— Ne.

— Vesel sem, sem rekel, da si dober, da me imaš vsaj malo tudi rad. Hvala ti!

— Po tem pogovoru mi je odleglo, postalo mi je svetleje in začutil sem, da je govoril resnico, ko je rekel, da je smrt izrazito moralno stanje. Če to ne bi bilo, potem bi že davno vsi posekali svojo vejo. Samo v moralnem stanju je lastnost, ki se ji pravi slast bivanja.

* K očetom

- Začela sva se šaliti s prijateljem: in če ostanem živ? sem rekel.
- Pod nobenim pogojem, je odvrnil. Toliko se pa že spoznam na te stvari, da vem, kaj govorim.
- Veš kaj, sem mu rekel, če je pa stvar taka, če mi torej res jamčiš, da se bo stvar tako iztekla, potem pa urediva neke malenkosti skup. Vse tole bi rad prodal... Poglej te stvari, koliko jih je in me grudijo...
- Imel sem opremljeno stanovanje in polno vsega.
- In kaj bi rad, se znebil vsega?
- Ja, sem odgovoril, znebil. Lahek bi rad legel na Prokrustovo tnalno, ne bi rad, da bi šle za mano knjige, klavir, fotelji, slike, omare, kopalnica, stranišče...
- Stanovanje kupim jaz, je rekel prijatelj. Sin se mi ženi, diplomiral je.
- Pa s kramo, kam bi?
- Poskrbim tudi za to, je rekel. In kam boš s toliko soldi.
- Nekaj za pogreb, drugo podarim Rdečemu križu, sem odgovoril.
- Veš kaj, je rekel prijatelj, tistega dne, ko te bomo odpeljali, bom izstavil tudi mrtvaški list in ga poslal Socialnemu zavarovanju, tako da bo zadeva s tabo utihnila kot zvok v cerkvi. Poskrbel bom, da boš tiho odšel.
- Seveda, sem rekel, sestra ima svojih skrbi čez glavo, ti glej, da bova spala skup s pokojno ženo in da me ne bo spremljal onkraj kakšen neumen govor.
- Čez štirinajst dni so odnesli iz stanovanja prav vse, le kavča še ne, na katerem sem ležal in čakal na rešilca, da me odpelje.
- Nimate pojma, tovariš, kako prima je, ko te kos za kosom zapušča in te ne teži noben prah več. Lastnina, to je res vrag! Zdelo se mi je, da letam, ko sem bil brez vsega.
- Potem je prišel prijatelj s soprogo in odštela sta mi iztržek za kramo, plačala stanovanje, potem smo skup izračunali vse stroške za pogreb: truga, pare, nosači, kopanje jame, jamo je treba menda tudi dobro zasuti, potem postaviti robnik, spomenik z napisom, kdo gnije spod; kar je ostalo, sem prek prijatelja nakazal Rdečemu križu. Naslednjega dne so me odpeljali v Klinični center na presaditev koronark. Prijatelj je istega dne res z dopisom obvestil Socialno zavarovanje, da sem tistega dne ob 16h umrl za miokardnim infarkt.
- Zasmejal sem se.
- Čakajte, to še ni vse, je rekla smeje se sestra.
- Pošastno! sem rekel. Groza!
- Zdaj bi pa srknil en bebi viski, je rekel brat.
- Sestra je vstala. Medtem se je bilo vreme uneslo. Tiha zimska slika je gledala v nas skozi šipe. Žalostna kakor Murnova pesem.
- Zadehtel je viski. Jedki vonj me je spomnil na bolnišnico, na jod, na bele šumeče halje, ki odmikajo naša hrepenenja po smrti v nedosegljiv cilj.
- Rumeno oko pijače v ozkem kelihu je pošiljalo vame iz svoje ostre, panterske zenice sončne premice misli.

Bili smo tiho. V naših telesih je brodira kmečka dobrota: vse bi dali, tudi svojo kri.

Tovariš Marko je odpil del tigrovega pogleda in se ga v hipu navzel. Vztrepetal sem, ko sem se srečal s temi novimi očmi.

Zbudile so mi asociacijo na Blakovo pesem o tigru:

Tiger, tiger, ki plamtiš
svétel v dnu goščav noči,
katerih nesmrtnih oči in rok
je tvoje strašno skladje plod?

— Ah, je oddihnil grenko pekoče udobje tovariš Marko, vedno pomislim, kadar me napolni vonj te pijače in mi oživi srce, da je bil bog pijan kavboj, ko je ustvaril tigra.

V meni je vse poskočilo, ko je to rekel. Lasje so mi vstali, vsakega posebej sem občutil v tisti gošči, kako se v strahu dviga in hodi po glavi.

Sestra se je smejala.

— Res, je rekel in odsrknil še ostanek pijače. Tigri so polni plemenite moči. Ga vi ne boste?

Odkimal sem.

— Zdaj vas zanima, kajne, kako se je vse to končalo? je rekel in sklenil roke, objemaje z njimi kolena. Za las je šlo. Nikoli ne bi mislil, da je las lahko kako merilo. Pač pa . . . je umrl . . . prijatelj zdravnik. Tri dni po moji uspešni operaciji sta se s sinom smrtno ponesrečila v prometni nesreči.

— Ja . . . sem jeknil in se napolnil z vzdihom.

— Ja, je pritrnil tovariš Marko.

— Ampak . . . sem rekel, kako je potem mogoče . . . da na Socialnem zavarovanju niso potem spregledali . . .

— Kaj pa naj bi spregledali?

— Saj je vendar tja prišel račun za naplačilo storitev iz Kliničnega centra.

— Saj so pogledali debelo, brez skrbi, toda datumi so postali pri nas lapsusi; tisti, ki je pregledoval mrtvaški list in račun za mojo operacijo — verjemite, da ni bil samo eden — je verjetno popravil le datum, ker se mu je zdel šlamparija, in zadeva je bila dokončno urejena. Bil sem zares mrtev. Nepreklicno. Zdaj me ne more nihče več oživeti.

— Čakajte no . . .

— Ni me, tovariš!

— Saj ste tu!

— Sem, ampak jaz nimam nobene želje več, da bi bil tu drugače, kot sem: mrtev.

— Ampak vi ste, čakajte, sem rekel, brez vsega.

— Kaj pa mrtev človek potrebuje?

— Toda vi ste živi!

— Sem, tovariš pisatelj, vendar sem sedaj nekaj čisto drugega. Ta pravda okoli sestrine hiše me je spremenila. Zdaj sem tisto, kar bi moral nekje biti vsak človek.

Spomnil sem se, da je celo izbrisan iz državljsanske knjige. Rekel sem mu to.

— Ja, sem, in kaj . . .

— V matični pa je zabeležen datum vaše smrti, ki je ni bilo.

— Tudi to je res.

— Ste brez pokojnine!

— Tega so bili na Socialnem najbolj veseli. To so hiteli usklajati oba datuma: tega na mrtvaškem listu s tistim na računu iz bolnišnice! Kar vidim jih, kako . . . so se od veselja prestavljali v svoji pameti.

Nasmehnil sem se: — Ali veste, da ste ilegalno na svetu?

— Zanimivo, res, je rekel, nihče ne ve, da sem umrl, mislim na prijatelje, znance, o tem vedo vse le v uradih.

— Kaj pa zdravnikova soproga? Ta vas lahko izda.

— Ta je takoj po moževi in sinovi smrti prodala svoje in moje stanovanje, ki ga je kupila, in odpotovala neznano kam. Veste, da je zmedena še zdaj; zgubiti v enem dnevu oba!

— Ali je to . . . mogoče! sem zamrmral.

— In zdaj se zamislite, v kakšni situaciji sva, je rekla sestra, on uradno mrtev, v resnici pa sedi tu pri meni, jaz pa uradno na cesti.

— Mislite, da vas bodo res zrinili ven na ploho?

— O tem sploh ne dvomim več, je rekla. Po vsem tem . . . Fašistov ni. Mar so?

— Ni jih, sem odgovoril.

— So le nepravilnosti v izpolnjevanju predpisov o zavarovanju gradbenih parcel v času, ko na njih delajo, je prigovoril njen brat.

— Ampak . . . vruga . . . vendar, kako ste mogli pristati na mrtvaški list, sem se razjezil, kako, to mi povejte, to!

— Vsega sem bil sit, razumete; čez glavo mi je seglo, ko so me stisnili v spoznanje, da me spet prešajo v koritu za sadje. Čez noč sem opešal in zaželel čimprej . . . tja . . . tja . . . tja . . .

— Tega ne bi smeli!

— A tja ne bi smel?

— Ne, prodati vse, kar ste imeli, podariti Rdečemu križu izkupiček in pristati na mrtvaški list.

— Zakaj pa ne?

— Vi bi se morali leta 1945. sprehoditi po tisti gestapovski gnidi, tako kot se je ona po vas.

— To se z drugimi besedami pravi, je deklamiral kot v šoli, poudarjeno, da bi ga bolje slišal, nadaljevati Adolfa Hitlerja, seveda duhovno.

— Čeprav, ampak dvomim, da je to res nadaljevanje. Nikoli ne bi prišli v tole zagatno situacijo: biti mrtev, a vseeno biti živ.

— O . . . o . . . se je smehljaj, oprostite, to je očarljiva situacija. Veste, kaj mi pove? Da si je smrt res treba prislužiti. Dalje mi pove, da ima življenja obilo le tisti, ki ga zna o pravem času dati. Saj ste videli, da sem ga želel dati; prodal sem vse, kar sem imel, in podaril; glejte, in življenje je znalo ceniti mojo žrtev in mi je spet podarilo sebe.

— Brez vsega, sem rekel.

— Mislite na tisto prekleto kramo? Ne potrebujem več nobenih slik, omar, tepihov, dovolj mi je sestra in ta pogled skoz okno, in spoznanje, da je tигра v džungli res naredil duh viskija. Jaz sem partizan. Ta pa ne potrebuje, če je res to, nič. Pač: eno samo stvar. Pastoralo mušic. Poznate to gozdno podobo? Gozd po nevihti. Sončna luč leži v velikih svetlih pegah, listi bukve se blešče, nad gozdno stezo pa opisujejo mušice svoj erotični let v naglih in nato počasnih zasukih.

Predstavljal sem si to podobo, tudi meni tako milo in drago: dišeč gozd s pikami mušic v sinjem zraku.

— Vem, je rekel sanjavo, s sestro sva v koritu za sadje, iz naju teče krvni mošt. Vsi ti fascikli, ki jih znava na pamet, in v katerih zmagujeva, pa vendarle ne moreva zmagati, naju bodo čisto zmleli.

— Ona, je pokazal ravnodušno nanjo, z mehkim gibom, ona že tiho fantazira, zakaj, zakaj . . . ni bila taka ko drugi . . . Ponoči vstaja in hodi po stanovanju in se odreka same sebe. Težko je to: jemati nazaj svoje srce. Včasih se mi zazdi, da ji je to uspelo. Zlasti ko gledava skup kakšno teve oddajo, športno recimo, kjer igrajo naši nogomet ali košarko; ne smete mi zameriti, kar bom zdaj rekel: oba želiva, da bi naši zgubili. Včasih se to posreči in tedaj sva vsaj malo zadoščena.

Tovariš Marko je ožel ustnice v bolečini in utrnil z dvema prstoma vlagu v očesnih kotih.

Navrela je tišina, vsi trije smo utrujeno obsedeli, polni teže, ki je prehajala v bolečino.

— Nisem vedel za vse to . . . sem rekel tiho, odprl aktovko, vzel iz nje tipkopis romana in komaj zadrževal svojo razpljuskano pretresenost.

Ponudil sem ga.

Tovarišica Zora ga je božajoče prevzela. S tresočimi se rokami ga je gladila. V rokopisu je bila vsa njena življenjska sreča in bridkost.

Tovariš Marko je rahlo pokimal.

Zunaj je bilo vse udušeno v hermélinsko mehko.

V meni se je pognala asociacija. Postal sem napet, nemiren.

Tovariš Marko me je hotel prehiteti, rekoč: — Vas zanima zdaj še moj prijatelj zdravnik. Zakaj je šel napisat, kajne, tisti mrtvaški list?

Dihal sem in ga gledal.

Zato, ker je bil prepričan, da ne bom prenesel operacije. Res. Tako dobrega prijatelja nisem še imel, kot je bil on.

— Zakaj pa je potem odkupil, če je bil tako dober, vaše stanovanje?

— Potreboval ga je. Za sina.

In zakaj se mu je tako mudilo z mrtvaškim listom?

— Bil je, kakor rečemo, človek poklica, stoodstoten je bil, da sem fuč; se vam še ni zgodilo, da vam je golob v roki sfrlel v vrabca, hokus pokus in že je bil vrabček.

— Je.

— Veste, tovariš pisatelj, veliko sem razmišljal, medtem ko so se mi celile rane telesa in duha, zakaj zdravniki odmikajo ta končni cilj od nas — smrt. Ali je reds dobrina živeti čimdlje? Ali v to dobrino verjamejo tudi zdravniki ali se samo delajo, da verjamejo? Predvsem verjamemo mi.

— Imel sem tasta, in do tedaj nisem vedel, da je življenje, čeprav izredno trpeče, velika velika dobrina. Ležal je na smrt bolan, brez upanja, da bo še kdaj stopil k svojim dletom in žagam, obličem, ponkom, dilam, vendar se je oklepil zdravil ko dojenček matere, zdravil, ki so mu po minutah podaljševale življenje. Z ganljivim zaupanjem je to počel.

— Zakaj, sem se spraševal, ko sem ga opazoval. Zakaj doživeti in izpiti do konca prav vse možnosti, ki so shranjene v kapljicah, sirupih...? Kaj potem? Nisem človek, ki bi verjel v stvari, ki jih ni, vendar je doživeti življenje v vsej njegovi tragiki posebna lepota, ki se nam najbrž razodene šele v smrti. V to ni treba verjeti, spremljati je treba le smrtni boj.

Pokimal sem mu.

— Moj prijatelj, je nadaljeval, pa je izgubil vero v to, v kar jo je imel moj čudoviti tast; izmeril me je z merilom...

— ... s kakršnim hlastajo po sebi samomorilci, sem dodal.

— Morda tako; morda pa je bil prepričan, da mi ni treba več služiti. Ste se že kdaj vprašali, zakaj ste pisatelj?

— Sem.

— Pa veste, zakaj ste?

— Zato, da imam svoje dolžnosti.

— Vsak jih ima. Ni svobodne volje, je rekel, razviti se moramo v tisto voljo, ki jo življenje trenutno najbolj potrebuje. Nam je dana le iluzija, da smo svobodni.

— Pravzaprav sem vam mislil povedati čisto nekaj drugega, sem rekel. Oba sta mi prisluhnila. Njun pogled je potemneval kot točen med.

— Vse to, kar sem slišal, sem rekel, me je zelo prizadelo, in partizan mora zgubiti bitko, kadar ni več v gozdu. Vendar je tu še neka druga zmaga, večja zmaga, čeprav je ne opazimo.

— V moji vasi je bil mežnar, Rok po imenu. Spominjam se leta in dne, ko je prijel za vrvi. Zvonovi so zapeli kot glasba velikega komponista. Oče je rekel, zdaj je pa pravi prijel za vajeti, zdaj se pa zares dolina pelje v nebesa.

— Srebrni zvoki so kipeli na vse strani. Gore so se odprle. Iz njih je prišel vonj, kakršnega v dolini niso še pomnili. Le najstarejši so se ga spominjali.

— Drevesa so zadrhtela, ko je Rok pogнал zvonove. Slišal sem jih, kako so prezebala od užitka. Čez košenice je šel dih nevidnega.

— In kdo je bil Rok? Iz Amerike se je nekega dne vrnil slep. Tja je odšel kot najlepši fant, najbolj veren, saj je pri procesijah vedno nosil nebo in tudi za orgelske tipke je poprijel.

— V rudniku kjer je kopal premog, pa je nastala eksplozija in ta ga je oslepila.

— Takoj se je vrnil, tipajoč okoli sebe. Vsakemu je povedal, da ga je v Ameriki v rudniku oslepil bog.

— Zakaj ga je, tega nisi spravil iz njega.

— Župnik mu je zaman dopovedoval, da je bilo to le grdo, krivično naključje, pri katerem Bog zagotovo ni imel zdraven prstov, toda Rok ga je znal zavrnuti, odgovarjajoč mu: če je bilo to le grdo naključje, kako to, da ga je Bog dopustil, ko pa je vedel, da bo od tega naključja oslepel, saj je vseveden in vsemogočen. Zakaj je dovolil tako naključje?

— Župnik je utihnil. Bilo je res, kar je bil rekel Rok. Zakaj, če je Bog vseveden, vsemogočen in usmiljen, potem je tako grdo naključje dovolil iz hudobije. Oslepil ga je, ubogega Roka, ker mu je bil nečesa nevoščljiv.

— Bog ne more biti zavisten človeku, mu je odmarjal župnik, saj mu je sam dal, kar ima človek najlepšega, najboljšega. Zakaj naj bi vzal nazaj tisto, česar ima sam na pretek? Nepredvidnost, Rok, te je stala, in bogu je hudo zdaj zate.

— Samo to? Ne more posliniti mojih oči in jim ukazati: g l e j t e !

— Ne more, Rok, ne more . . .

— Zakaj ne?

— Ne vem, vem le, da ne more.

— Zakaj pa me ni naredil previdnega?

— Bog te najbrž takega, kot si zdaj, potrebuje, je odvrnil župnik.

— Mojo slepoto? Povejte mu v nedeljo pri maši, da ga preziram, pa naj je imel s tem kakršen koli dober namen! Vem, kaj nočete reči, ampak vam bom povedal jaz: s tem ko me je oslepil in naredil odvisnega od vas, ljudi, vzgaja vaša srca. S trdimi stvarmi mehča trde stvari.

— Seveda Roku razen župnika ni dal nihče prav, ko se je raztožil nad bogom, slepilcem njegovih oči.

— Tik nad svojo bajto si je naredil tri klopce, po občutku jih je postavil tako, da so ob določenih urah bile vedno v senci. Nerad je imel močno sonce, ki mu je pilo ostanek oči, s katerim je zaznaval dan in noč.

— Posedal je tam zgoraj in prisluškoval v dolino, odkoder so vrel glasovi ljudi, šumi vetrov, zvoki vseh mogočih del.

— Pod tremi hrasti, vedno polnimi drhtenja, je posedal, se pogovarjal z njimi in jih razumel. Hrasti so mu povedali, kdaj bo nevihta, kdaj deževje. Morda pa se je le slepil s temi občutki, da ne bi bil tako strašno sam na svetu. Mogoče so se pa res nekako sporazumevali.

— Otroci smo se ga bali zaradi tet, ki jih je bilo v tistih časih kot listja in trave in so npletale o njem, da je deloma pod hudičevo oblastjo, deloma

pod božjo. Da je nevarno z njim govoriti, ker nikoli ne veš, ali govori s tabo hudič, preoblečen v Jezusa, ali Jezus, preoblečen v hudiča, ki skuša ubogo krščansko dušico.

— Jaz pa sem ga vseeno obiskal, ne meneč se, s katero polovico oblasti nad njim bom govoril. Nekaj dni sem se plazil tam okoli klopic po grmovjih leščevja in ga opazoval in preučeval. Govorice o dveh oblasteh nad njim so bile vznemirljive. Temu mnenju se je bil pridružil tudi župnik po nekem hudem pogovoru z njim, ko sta se spet dajala o smislu njegove slepote. Župnik mu je tedaj menda očital, zakaj je sploh še kristjan, oziroma kaj je zanj sploh še krščanstvo, in Rok mu je menda odvrnil, da je krščanstvo neuspeh poskus, kako iz volkov pridelati ovce.

Brat in sestra sta se zasmejala.

— To je moral biti pa duhovit, čudovit možak, je rekel tovariš Marko.

— Spet sneg, je rekla žalostno njegova sestra in se zapasla s pogledom po šipah. Beli cvetovi so se usipali kot na vaškem odru vata, s katero žele ustvariti iluzijo sneženja.

Debeli, čudno oblikovani kosmi so padali na gosto in brez znanega šuma ob dotiku s šipami.

— Kakšna čudna pomlad, je rekla in opazovala zimo s posebnim izrazom na ustnicah.

— Nadaljujte, je rekel njen brat. Zaslutil sem, kaj mi mislite s to zgodbo povedati.

— Od dne, sem rekel, ko je Rok imenoval krščanstvo prevzgojo volkov v ovce, ga je župnik še bolj zapustil. Prepustil ga je samoti in . . . uboštvu.

— Pa zvonil je še zmeraj?

— Še zmeraj. Čudovito je vlekel zvonove; zvonov pa mu niso vzeli, ker je bilo to edino javno delo v naši fari za slepce. Imel pa je posluh, kakršnega ima morda velik skladatelj in še aranžer povrhu. Njegova pritrkavanja še zdaj drhte v mojem mesu. In tudi v pokrajini, čeprav njega že deset let ni več med živimi. Nekoč so se ti zvončki slišali komaj od bajte do bajte, ko pa je zvonil on, se je kembelj zavihtel pod krilom zvona kot ženske noge pri potrkanem plesu. Videl si ga, kembelj, gor do sramja, tako se je gnal sem in tja.

— Kadar se vrnem zdaj domov in je vse tiho, motno, prepredeno s koprenami dima in dolgega časa, rečem eno samo besedo: Rok. Takoj se prebudi ves koncert zvonov, ki ga je leta in leta komponiral ta slepi mož. Hribi se na ukaz te besede odpro in zaslišijo se speči glasovi pritrkavanja. V meni se sproži na tisoče ritmov, ki si jih je izmislil Rok.

— Takrat pa sem ga, ubožčka, opazoval in zasledoval iz leščevja, hotel sem opaziti oblast hudiča nad njim, toda Rok je imel izdelane čute in me je naslutil. Njegovo vdihavanje me je vdihnilo in moja bližina, čeprav je vedel, da sem otrok, ga je vznemirila. S palico je podrezal nekajkrat proti meni, a jaz sem se mu le za las odtegnil, da me ni sunil z njo.

— Okoli naju so peli črički; breg je bil ena sama žerjavka čirikanja.

— Čakal sem, da ga bom slišal govoriti s hrasti, z njegovimi prijatelji in ljubljenci. Željo sem imel, da bi prišel do šifer, s katerimi se sporazumeva z njimi. Toda Rok ni hotel spregovoriti, njegove ustnice so bile trpke, stisnjene v kljubovanje in jezo. Njegovo oprezovanje je bilo kot kačje: vzravna-no v premico, ki bi se pognala v smrten pik, če bi mu kaj žalega želel storiti.

— Šele tretji dan, ko sem natančno čutil, da me čuti, da me z njimi otipuje in spoznava in da ne bo prišel s svojo skrivnostjo pogovora z naravo na dan, sem ga poklical po imenu.

— Zgabil se je, ko da je zadet. Njegova drža je otrdela.

— Kdo si? me je vprašal. Rekel sem: Andrejev Marij.

— Kaj delaš tu?

— Vas gledam, sem odgovoril.

— Zakaj?

— Ne vem.

— Pridi sem!

— Izmotal sem se iz vejevja in vstopil predenj ves lahak, plah.

— Sedi sem! je pokazal zraven sebe.

— Boječe sem se približal klopci, kjer je sedel in mi naredil prostor, da bi prisedel.

— Njegova desnica je spustila palico krivačko in prsti so se razširili po meni kakor ostri kraguljevi kremplji. Konci prstov so mu dehteli po rožah, ki jih je nabiral in sušil. Začel mi je otipavati obraz. Šel mi je skozi lase. Dotaknil se mi je ustnic, nosu, brade.

— Si . . . si . . . otrok, je rekel, lep fant, in lepo štimo imaš, pazi se zdaj.

— Zakaj?

— Ne vidiš, da sem slep?

— Pa kaj ima to opraviti z lepoto? sem ga vprašal.

— Ima, je odvrnil. Nihče na svetu ne sme imeti vsega: lepote in ženske, zdravja in denar pa še veselo srce za navrh.

— Pravijo, da vas je bog oslepil, sem rekel.

— Saj me je res, je rekel poskočno. Videl je, da bom imel vsega: lepote, denar, zdravje, veselo srce. Na svetu nikoli ne moreš imeti vsega. Nihče nima vsega. Vedno mu kaka nevoščljivost spodnese srečo. Ali mu vzame denar ali veselo srce ali pa zdravje. Človek vedno nečesa nima v zadostni meri, da bi bil lahko srečen.

— In kaj naj naredim? sem ga vprašal.

— Nič ne moreš zoper to nevoščljivost.

— Zakaj pa potem Bogu tako lepo zvonite? sem ga vprašal in ga opazoval. Njegovo čelo se je nabralo v gube, ustnice mu je orisal žalosten smehljaj.

— Ne vem, je rekel, tresem se od jeze, ko mu zvonim, in ne maram ga in kregam se z njim. Poglej te hraste, njim naročim, kaj naj mu sporoče . . .

— Kaj ne razume človeških besed?

— Dela se, da jih ne, vendar sem našel način, da ga zasipam s svojim sovraštvom. Hrasti vse prevedejo v svojo govorico in Bog jih posluša in ga je strah.

— Mislite?

— Seveda, je rekel žalostno. Prav si rekel, ko si rekel, zakaj mu potem-takem sploh zvonim. Ne bi mu smel. Mogoče se mu nekega dne uprem in me ne zazvonim več.

— Vidiš . . . je spet prisluhnil naglas, kar sem bil rekel glede zvonjenja. To si pa res dobro rekel: zakaj mu pa potem zvonim. Ne bi mu smel . . . Čakaj . . . Morda mu pa moram, je rekel in se zelo vznemiril. Glej no, otrok, ti si pameten. Morda mu pa . . . moram . . . moram . . .

— Moram . . . je rekel tiho, moram . . .

— Spotegoval je besede, da bi jih dobro slišal. Veste, besede imajo v sebi nekaj takega ko cvet; niso to, kar so. Ste že kdaj to opazili? Ponavljajte kako besedo dolgo in prišli boste do njenega jedra.

— Rok se je zastrmel globoko vase, kakor da je odlitek kakega poprsja iz bronu.

— Bral sem, sem rekel, da so dečke, ki so v srednjem veku peli v cerkvenih zborih, kastrirali, za to, da so čimdlje obdržali deviško čiste glasove, slaveč tako Boga.

— Kako . . . si . . . rekel! se je vznemiril. Še enkrat to povej!

— Njegov obraz se je še bolj obelil s ščavjem. Začel je vstajati in se tresti. Jaz pa sem se ga začel bati, da ga morda ne bi kaj prizadelo.

— Reci še enkrat tisto! je rekel.

— Zakaj? sem se prestrašil.

— Nič se ne boj, nič, fantič, me je miril in me iskal z rokami, da bi me pomiril.

— Rezali so jim pimpke, da so lepo peli, sem ponovil.

— In so zares potem lepo peli?

— Vprašal sem profesorja glasbe, sem odgovoril, in ta mi je rekel, da so, ker so s tem zavrli v njih dozorevanje spolnih organov in tako so glasovi ostali čisti. Niso mutirali, je rekel profesor glasbe.

— Vidiš, vidiš . . . je zaplaval Rok s svojim srečnim glasom. Vse je jasno. Vse. Čisto prav imam. Bog, Bog, Bog . . . me je oslepil.

— Poslušaj, fantič! Preden sem odšel v Ameriko, sem pritrkaval in tedaj me je bog poslušal; vidiš, fantič, slišal je moje zvoke, narava jih je slišala, ljudje so se me spominjali in rekli: kako lepo je bilo, ko je on zvonil! In tudi njemu se je tu v tej dolini stožilo po meni in me je, kako si že rekel — *kastriral*; s tem ko mi je vzel vid, je poglobil v meni občutek za zvonove, za njihovo petje; še lepše mu zvonim, vem. In tisti ubogi fantki, za katere, praviš, da so jim porezali moškost, so še slaje prepevali bogu, čeprav so ga morali hudičevo preklinjati.

— O, kakor pri meni! Kakor pri meni!

— Kaj njemu mar za našo bolečino, če le-ta ustvari še popolnejšo lepoto! Zdaj sem ga nazadnje le spregledal. Bohlonaj ti, fantič, zelo si pa-

meten, zato se pazi! Ne boš srečen! Povedal si mi stvari, ki se jih ne sme misliti, kadar tako trpiš ko jaz. Trpljenje je graditev nevidnega mostu k resnici. In ta nikoli ne sprašuje ljudi, ali jih kaj boli, ali jih ne, oziroma kako jih.

— Vseeno bom zvonil dalje, je rekel, čeravno bom zraven klel.

Tovariš Marko se je spogledal s sestro, ta mu je vrnila pomenljiv pogled, po njem, sem videl, je stekla moč, podobna elektriki.

— Razumela sem vas, je rekla tovarišica Zorka. Vsaj kar se naju dveh tiče, ne bova nikoli nehala zvoniti. Ali mar nisva v redu vse doslej opravljala te službe? Marko je uradno mrtev in ob vse, jaz pa brez stanovanja, zunaj pa . . . glejte, pada sneg in me kliče. Morda bom stopila vanj . . .

— Tovariš pisatelj . . . je rekel njen brat in me prijazno potrepal po roki, zgodba o slepem mežnarju, ki ga je Bog v Ameriki kastriral, je enkratna, pretresla me je . . . Seveda preklinjamo, toda nekaj nas je . . . teh . . . pojočih dečkov, ki moramo biti to do konca. V tem je nepreklicna zakonitost. Partizan je končno moralni trenutek človeštva, če ne bi bil, ga ne bi živeli. Da, da, vsaka morala pa zahteva kastrirane dečke. Žrtve kolnejo, nobeden ni rad to, res pa je, da samo njihovo trpljenje vzdržuje svet pravičnosti in lepote. Trpljenje prepriča, ne gobeždanje. Nikoli več ne bom živ in moja sestra ne bo vložila nobene tožbe več. Na nobeno sodišče se ne bova več obrnila! Če bodo jutri prišli selilci, se jima bova prepustila, ne iz obupa, ampak iz prepričanja, da mora tako biti. Videli boste, da bova držala besedo . . . Tisto najino navijanje, da bi naši izgubili tekmo . . .

Prekinil sem ga. Njegov pogled je temno umolknil. S sestro sta me pogledala hkrati.

— Ali bi smel, sem rekel, ko ste že omenili tisto navijanje ob teve prenosih športnih dogodkov, povedati zgodbo o mežnarju Roku do konca? Namreč tudi on je začel nekako navijati za drugo stran. Oboje se tako čudno ujema, prepleta, da me spreletava srh.

Marko je prikimal, naj povem.

— Po tistem pogovoru, sem rekel, ko sem mu povedal o kastriranih dečkih v srednjem veku, sva se srečavala vsak dan. Moram zvoniti, je imel navado začeti pogovor Rok, ko sva sedla na eno od njegovih klopic, kot tisti fantiči, ki so morali prepevati. Ali ni žalostno, da je nekdo srečen lahko samo takrat, kadar je nekdo drug nesrečen! In potem, je vprašal, kaj se je zgodilo s tistimi dečki, ko so odrasli? Nisem mu vedel povedati, kaj se je zgodilo. Ah, je nadaljeval sam zase, vrgli so jih najbrž v smeti, ko so opravili svoje, ko so odpeli svojo najslajšo mladost Bogu.

— Kakšna strašna pošast mora biti Bog!

— Verjamete vanj?

— Ne tako ko drugi, ko se plazijo okoli oltarjev in slinijo po božjih poteh. A kako naj ne verjamem vanj, ko sem vendar njegov galjot! Kaj bom potem, ko bo enkrat prišla svoboda tudi zame?

— Kaj mislite s tem? sem ga vprašal.

— Ko ne bom več zvonil.

— Morda boste srečno umrli?

— Ali pa bom koga ubil.

— Ah, tega ne boste storili, sem rekel.

— Kaj veš, je odgovoril zazrto, resno, žalostno, tisti dečki, ki so jih potem pognali, tudi niso nikoli več molili. Ovedeli so se, da so bili pravzaprav oropani življenja. Srečanje s tem trenutkom resnice je huda reč.

— Kaj mislite vi storiti? sem ga vprašal ves prestrašen.

— Umril bi rad kakor drevo, je odgovoril. Včasih jih poslušam, ko gori v bregu umirajo s treskom. Čutim, kako se korenine zavedo trenutka, da je vsega konec. Moč listja nič več ne srkne vlage ne svetlobe in vsega je na mah konec. Smrt drevesa je tako človeška smrt!

— Mogoče boste pa srečno umrli, sem ponavljal.

— Spoštuj drevesa! je dahnil vame tiho, dišeč po zraku in rožah. To so ljudje. Kadar pridem sem gor, jim dam roko. K vsakemu posebej stopim in se rokujemo. Macesen želi, da ga primem tako, bukev, da jo drugače, hrast ima spet svoj prijem. Potem jih vprašam, kakšne barve je nebo in mi ga natančno dopovedo, za vsak oblak vem, ki se približuje. Moj rajniki oče mi je pripovedoval, da je bil v vasi fant tvojih let, kadarkoli je mogel, je zabadal v debla svoj nož. Ne počenjaj tega, mu je svetoval oče, prav tako ga boli ko tebe; kaj bi rekel, če bi jaz zadrl vate klino. Fant se mu je posmehoval. Nekega dne pa so drevesa sklenila, da ga obesijo, fanta, in so ga. Oče ga je šel z drugimi snemat; ko se je vrnil, mi je rekel: Nikoli ne stori nič žalega drevesu. Občutljiva so ko psi.

— A moram se vrniti . . . Nato se je začela vojna, Rok je podvojil svoje zvonjenje, vsak dan je koncertiral žalobno glasbo, vse več je bilo koncertov te vrste.

— Nikoli ga pa nisem videl jesti. V farovž ni hodil, kam drugam tudi ne. Od česa je živel, ne vem. Izsušen je bil kot njegova palica, svetla od mastnih prijemov. Zelo rad je poslušal, če sem mu kaj bral. Takrat je priprl usta, na koncu spodnje ustnice je imel vedno zatrgano suho kožico, ki je plapolala kot zastavica v dihu in izdihu.

— Dve leti po osvoboditvi je še zvonil in polegal v svojih treh sencah, vlekel vase pogovore hrastja, smrekovja, bukovja in leščevja, potem pa se je, ko tisti kastrirani dečki, ovedel do konca, začutil je, da je izpolnil svoj dolg do boga, ki ga je oslepil v ameriškem rudniku. Odtipal je proti občini in se sestal s sekretarjem partije. Prosil ga je, naj ga sprejmejo v članstvo, ker bo le tako lahko poravnal račune z njim.

— S palico je pokazal proti nebu.

— Torej ga za vas ni? ga je vprašal sekretar.

— Je bil, je odgovoril Rok, zdaj ga pa ni več.

— Od kdaj? je hotel vedeti sekretar.

— Odkar ste prišli vi.

— Menite, komunisti?

— Rok je pritrdil, da od takrat.

— Ne boste več zvonili?

— Nikoli več?

— Slišal sem, da ste oslepeli v rudniku?

— Tako je, je pritrdil.

— Sekretar je opazoval vsako potezo na njem, vsak drhtljaj v globokih, temno rjavih gubah je videl in premišljal o trpljenju tega telesa, ki je bilo pred njim.

— Treba mu je dati jesti, je pomislil.

— Čez dva dni je dobil delo v pakirnici žebļjev. Čeprav slep, je dosegal normo in se začel veseliti spet življenja, ki je bilo zbežalo za toliko let stran od njega. Prvič po tolikem času je spet zaslužil. Ni mogel verjeti. V nekaj mesecih nato pa je umrl. Bilo mu je preveč dobro.

— Sekretar, ko je zvedel za njegovo smrt, pa se je zamislil nad njo; zamislil se je zlasti nad tem, zakaj ljudje tako naglo umro, kadar jim je, recimo, dobro ali slabo. Ni bil opazil, da je temu krivo nekaj čisto drugega, ne dobro in slabo v materialnem smislu, temveč moralni prehod, prehod iz enega položaja v drugega.

— Dovolite, me je prekinil tovariš Marko, rekli ste: iz enega položaja v drugega.

— Ja, to sem rekel, sem odgovoril. Vidite, to je bila njegova smrt in ne dobro življenje. Dokler je zvonil, prebujajoč dišeče drobovje gora in nas, je služil tistemu, ki ga je moral res strašno sovražiti, in ki ga je, po mojem, tudi zares oslepil v tistem rudniku. Ves ta čas, ko je zvonil, je imel dovolj življenja, resda bridkega, toda katero to ni. Ko pa se je utrudil pod pezo svojega talenta in ga hotel zamenjati za pakiranje žebļjev, so bile stvari v zvezi z njim kaj hitro nared; na ven se je nekoliko ogojil, da je prekril pravo stanje stvari.

— Čudovito je usmerjevan ta svet, se vam ne zdi, tovariš pisatelj. Kaj bi bilo z vami, če bi začeli prodajati tepihe?

— Mislim, da bi se počutil prerojenega, sem rekel. Toda potem . . . bi potihem vstopila vame kaka huda bolezen in me hitro razkrojila.

— In vi niti vedeli ne bi, zakaj se je to zgodilo!

— Ne!

— Tako je torej, po tem receptu, zgorel vaš znanec Rok. Tako pogorimo na splošno vsi ljudje. V nekem trenutku menjamo svoj obraz in doživimo jadni konec. Važno pa je biti . . . zvest. Čutim, da se ta zadeva v zvezi s sestrično hišo ne uredi iz enega samega razloga: zato, ker je sestra nepopustljivo zvesta svoji revščini. Ona namreč ni šla v hosto zato, da bi bila bogata, ampak da ji nihče več ne bi zmlal njenega pribora v koritu. Boste videli . . . vi boste doživeli resnico tega, kar sem vam zdajle rekel.

— Spomnila sem se, je krotko vpadla sestra, kako sem pred leti čakala v ambulanti, da bi prišla na vrsto; ko sem le prišla, sem stopila v ordinacijo hkrati z materjo, ki je bila Nemka in je spremljala svojega bolnega sina. Kuhala ga je strašna vročica in še strašnejša bolečina ga je lomila v krče. Bilo mu je zelo slabo.

— Zdravnik, prav ta, ki je bil Markov prijatelj, si je fanta pozorno ogledal in ga obravnaval z nekim nedoumljivim studom.

— Fant je imel meningitis. Zelo sta se mi smilila z materjo. Z rešilnim so jih iz ambulante takoj odpeljali v bolnišnico. Mati je bila vsa preč, ko je zvedela za strahovito diagnozo. Markov prijatelj pa je bil videti neprizadet. Zamerila sem mu in to je tudi opazil, da ga odklanjam, ker se ni obnašal v skladu s svojo moralo.

— Vidim, mi je rekel, ko sva bila sama, da misliš, da sem besen na Švabe, ker so mi postrelili brate in očeta in da me ubogi otrok z meningitisom ni prizadel. Morda sem bil res videti preveč flegmatičen, toda če bi osupli materi povedal, zakaj sem bil tako okrutno ravnodušen, bi bil res neodpušljivo grob in tedaj bi tvojo zamero sprejel. Tako pa . . . mi je zaigralo veselje v srcu, ker je nekdo padel v svojo jamo, čeprav jo je kopal za nas njegov dedek. Saj mu ga ne privoščim, meningitisa! Tega pa res nikomur! Toda ti ne veš, je rekel, da so nas gestapovci hoteli v hosti pokončati s klopi. V svojih znanstvenih laboratorijih so jih cepili z meningokoki in ta bolezen se je s parjenjem kloпов tako namnožila, da je kmalu prekrila veliko naših host. Zdaj pa . . . piči tudi kakega vnuka ali pravnuka, klopec, vzgojen v njihovem zavodu.

— Nimam trdega srca, prav pa je, da klop ne loči stegen, da ne ve, kaj je nemško meso in kaj slovensko.

— No, kaj praviš? se mi je posmihal.

— In tako sem zvedela . . . za njegovo veselje in njegovo flegmatičnost, ki me je jezila, izzivala. S tem pa sem hotela povedati to . . . Zdaj mi je pa podoba ušla . . . Polno glavo imam že kamna. No . . . no . . . Marko je rekel . . . že vem . . . že vem: da je treba biti zvest in da je vaš znanec Rok umrl, ker je menjal zvestobo; ta da človeka varuje pred sleherno hudo rečjo.

— Glejte, če mi v hosti ne bi bili zvesti, kako lahko bi z nami opravili *klopi*; kako so morali biti v tistih laboratorijih začudeni gestapovci, ko te boleznini ni bilo zaslediti v naših enotah. Šele po vojni, in zdaj, ko je že moč meningokoka v neštetih rodovih kloпов opešala, vznika sem in tja meningitis.

— Točno, točno, sem rekel. Roku ni šlo slabo, ko je spet enkrat zaslužil, vendar mu spet ni šlo tako dobro, da bi od tistega prgišča moral umreti. Kadar v človeku počasi os zvestobe, mora iti . . . Vsi, vsak, tudi jaz.

Vstal sem. Udje so bili trdi, smeje sem se premikal in natakalo roke in noge z olajšanjem.

V trenutku sem se otresel kamnitega občutka.

Brat in sestra sta tudi vstala.

Zunaj je bilo vse mirno. Tintno plavi predvečer je oživel svet.

— Kako smo se zagovorili! je rekla tovarišica Zora in se napela kot lok.

— Vse smo preložili na naši življenjski polici, je rekel njen brat. To je zmeraj dobro. Če ne, pozabiš, kaj sploh imaš. Šele ko se kam seliš, vidiš,

da si neverjetno bogat. Obdaja te neskočno mnogo stvari. Preveč z eno besedo. Jaz sem vesel, da sem se tega dokončno otesel.

— Ne zamerite nama, da sva se tako izklepetala!

Ponudil je roko.

Odkimoval sem.

— Vem, da ni nič, vse je že povedano, toda res je, kar ste rekli: stvari bi morali povedati drugače, da bi vedeli, kaj je dal človek, ko je dal življenje. Predvsem pa: zakaj ga damo. Kdaj.

— Tovariš pisatelj . . . je spet ponudil roko tovariš Marko, pozdravlja vas pokojnik . . .

Vagala sva si roke in se jih narahlo otipavala z močjo, v kateri je bilo polno topline, luči, mehkobe, z eno besedo razumevanja, tega čudovitega, redkega trenutka med ljudmi.

Čutila sva, kako se žele čustva vzpeti.

Pospremila sta me še na hodnik, v katerem so odmevali pospani otroški glasovi, hip nato so se za menoj zaprla vrata in ostal sem sam v prostoru s slabim zrakom, med kriki mater, ki so predirala stanovanjske opne in me dosegala kakor kriki norcev.

Tiho sem se spuščal po hodniški svetlobi kakor po velikem muholovcu.

Iz kleti je dehtel premog in prah.

Za durmi so zvonili telefoni, ženski glasovi so vpili v slušalke, ko da morajo vpiti, da bi se slišali.

Neka stranka je vpila:—Pozdravi sastro Razi! A taku, a taku, a pes so ga ugriznili, gaspuda dekana. A nej biu steku, o moj boh. Zakaj pa niso gaspud dekan . . . In pogovor je tekel samo v slušalki.

— . . . ugriznili psa, sem dodal zlobno in spet prisluhnil vesoljni barki bloka, ki je zaplula v predvečer z jokajočimi otroki in kriki nervoznih, utrujenih mater.

Groza bloka ni v stanovanjih, ampak na hodnikih, kjer se spremeša vsa čustvena nabitost, spremenjena v besede, v čudno paritev.

Izstopil sem na prosto.

Tintni večer je odseval z bele, mrzle podloge. Imel sem občutek, da se pomikam na razstavi Generaličevih pejsažev podravinskih zaselkov.

Pogovor z bratom in sestro me je vsega odprl. Krvavel sem iz čustev.

Razrahljali smo se bili do najbolj skritih kotič bivanja.

Kaj zdaj?

Nekaj moram vendar storiti. Tako ne morem pustiti teh reči.

Začutil sem, da se bo zgodilo nekaj . . . kar me bo zaznamovalo za zmeraj.

Premišljal sem, kako je vse, kar sem slišal, rešljivo v eni sami minuti: dve veliki podjetji bi podpisali skupno zavezo, da bosta obnovili hišico, in vse bi bilo na mah dobro.

Zakaj mora biti slabo?

Vse bi bilo lahko dobro. Čisto vse na svetu. Narediti je treba le en sam premik v mislih.

Če premislimo, kolikšen bi moral biti napor, ki bi ga vložili podjetji, da bi razrešili to zavozlano reč s hišico, vidimo, da je v primeri z napori, ki sta jih vložili, da tega ne bi storili, merilo ena proti tisoč. Kadar recimo nekaj lahko storimo tako rekoč na mah in brez naprezanja, se skoraj vedno zgodi, da tega ne storimo, tu mislim na vložek volje, srca, intelekta; in čeravno nas več stane, ko se zapletamo v tisti »nočem«, raje naredimo vse, da ne naredimo »hočem«.

Zakaj?

Z a k a j »

Za — kaj?

Domov grede sem sklenil, da bom o vsem tem, kar sem pravkar slišal, videl, otipal, napisal pismo velikemu slovenskemu humanistu in politiku in ga seznanil s svojim vtisom, da je storiti dobro veliko ceneje, kakor storiti *slabo*; slabo resnično poveča stroške, normalne dogodke sprevrže v tragedije, iz nič začno nastajati novi svetovi groze, obupa in začarane prihodnosti.

Šele ko bi ta problem obdelal filozofsko, bi prešel na konkretne stvari.

Ves sem se razgorel od upanja.

Zazdelo se mi je, da sem *rešil svet*.

Ko bo slovenski humanist prebral mojo razrešitev problema temeljnega zla, oziroma pogled nanj, bo ostrmel, ker tako preproste rešitve niti sam ni bil spregledal v svojem dolgem, uspešnem življenju.

Uspeh je zagotovljen, brž ko *ustrežemo*, ker je v tem, prvič, manj naporov, drugič pa se izognemo človeškemu obupu, grozi, strašni prihodnosti, kar je, mislim, eden glavnih namenov človeškega dela: delati, da bi nam bilo dobro, lepo.

Zaplesal sem od razpoloženja po zimsko pomladni pokrajini.

Blizu nekje je presunljivo zakrulil prašič. Nebo je pordelo. Vedel sem, da tja gor šprica trenutno njegova težka, vroča kri. Gledal sem jo, kako skupaj z njegovimi kriki barva nebes predvečera.

Doma sem se naglo vrgel na tipkanje pisma. Bilo je dolgo, natančno sem opredelil vso prevejanost naporov, da nekomu škodimo in ga smrtno zadenemo, medtem ko je ... treba le migniti, da, z mezincem, in je nerešljivo rešeno.

Zapisal sem, da sem prepričan, da je intelektualizem zavozlano zlo, in da se je današnja sposobnost ali izvedenost v čemer koli sprevrгла v svoje nasprotje in da najde le še v tem ves svoj smisel.

Potem sem nadrobno opisal primer z bratom in sestro ter hišico, ki jo je razrušilo navadno nespoštovanje predpisov o zavarovanju zemljišča v času gradenj in ki je prineslo dvema partizanoma toliko gorja.

Toda pripomniti moram, da vse moje pisemske napore spremlja vedno zelo nagla streznitev: brž ko sem zalepil pismo in se ulegel na kavč, da občutim z vsem, kar sem napisal, soglasje in mir, sem se spomnil, da sem pred tremi ali več leti napisal nekemu drugemu humanistu in politiku pismo, v katerem sem ga prosil, če lahko posreduje v prid slepemu invalidu, ki ga je bomba, zablodela z neba, oslepila in mentalno trajno prizadela; zdaj leži doma pri zelo ostarelih starših, tudi invalidih — spominjam se, da je bila vsa hiša slepa — ne da bi dobival kak dinar, s katerim bi vsaj simbolično plačeval tuje ljudi, ki so hodili v hišo streč.

Vendar sem bil tudi takrat, ko sem to pismo odposlal dalje, notranje usmerjen v prepričanje, da humanist ne bo nič uredil in da iz velike slovenske blagajne ne bo temu vaškemu bebčku kanila niti para.

Čakal sem, ves napet, da mi bo odgovoril, toda naslovnik je bil tiho ko noč.

Zakaj mi ni?

Za—kaj?

Vstal sem in se začel loviti v krogu kot v arestu.

Vse bolj sem se utapljal v strašljivem ritmu istih stavčnih členov: *zakaj niso stvari rešljive*, posebno tiste, ki bi bile lahko v eni minuti; zakaj prav te trajajo celo večnost, preden se premaknejo v levo ali desno.

V tem je nekaj drugega, sem začel spregledovati, in ne zavozlan intelektualizem, nekaj drugega, nekaj... drugega...

V... tem... je... nekaj... drugega...

Kaj?

Kaj?

Kaj?

Lovil sem se v krogu vse nagleje, videl sem se že v dvojniku, trojniku...

Zakaj se neznatne stvari ne morejo urediti, ali če se že, zakaj potegnejo za sabo goro bridkosti, tako da ti je nazadnje žal, da si dosegel svoj skromni cilj.

V tem je neka temna igra življenja.

Je...

Je...

Raztrgal sem tudi to pismo, ki sem ga pisal s tako zavzetostjo in prizadetostjo, ihto. Upanjem.

S koščki sem potrosil pod seboj tla.

Prevzela me je neizrazljiva bridkost. Začutil sem — in že vedel — da se bo bratu in sestri zgodilo nekaj strašnega; čutil sem, da bi moral to preprečiti, videl, kako bi se to celo dalo, vendar... se to v resnici ne da...

V teh drobnih, na videz rešljivih človeških pozicijah, je neka neumljiva zakonitost nerešljivosti vsega, kar je rešljivo v minuti, sekundí, enem dnevu.

Vsi, ki zdaj to berete, bi dali tistemu slepemu bebčku, o katerem sem napisal pismo slovenskemu humanistu in politiku, dvesto din na mesec, toda to se ni zgodilo — ni jih dobil.

Zakaj ne?

Samo on ve, zakaj ne.

In zato samo brat in sestra vesta, zakaj se zadeva z njuno hišico ne bo pravično rešila.

Zalosten sem, ko to pišem, toda to je res.

Trepetam.

Zdaj vem, da se bo zares sprožila domišljija njune usode.

Naslednji dnevi in tedni so me odtrgali od misli nanju.

Čas, ta tihi ukaz za razmik od vznemirjajočih stvari, je povečeval razdaljo med nami, zalotil sem se, da mislim nanju, le še kak hip kdaj. Počasi sta popolnoma prešla, kot je prešel svoje dni meglo spomina tudi tisti slepi bebček.

Začenjal sem se čuditi, zakaj se vedno vznemirim ob stvareh, za katere vem, da se ne dajo premakniti. V njih, sem nenadoma začutil, spregledal, je vendar usoda. V njih... je *dialektika* stvari same. Zakaj torej hočem spreminjati pravo smer!

Morda zato, ker so te drobne, zanikrne skrbi videti v svoji simboliki kot nekaj prehodnega, kar je nastalo zaradi človekovega egoizma in njegove zavrtosti. Morda vse to tudi nastane, vendar je vzrok drugje.

Ko sem čez dva meseca prisluhnil na avtobusni postaji pritajenemu pogovoru priletnih žensk, ki jih je dogodek, o katerem so govorile, vznemiril in združil v prizadetost, polno bolečine, sem bil morda edini, ki sem vedel, kaj se je v resnici zgodilo.

Ženske so govorile o smrti tovarišice Zore in njenega brata Marka, ki so jih prejšnjega dne dobili gozdni delavci mrtva v mračnih gmajnah Jelovice.

Obdukcija je ugotovila datum smrti; in po vremenu, ki je tedaj vladalo, tudi vzrok: podhladitev.

Torej sta zmrznila.

Ženske so se spominjale slabega vremena, ki je spremljal cel mesec februar in še marec, in bile so vse iz sebe, kako sta mogla v takem vremenu na pot v gozd.

Po kaj?

Niso mogle razvozlati, zakaj sta šla tja. Predvsem pa ne po kaj.

Njihovi obrazi so bili kot speštane kroglice testa, kadar so rekle besedo: *zakaj in po kaj* sta šla

In vendar je bilo zdaj vse jasno, po kaj. A je že tako, da človek nikoli ne verjame resnici.

Resnica ni nikoli samo resnica, je še nekaj več ali manj.

Svojo namero, da bi odpotoval z avtobusom, sem spremenil. Odšel sem v bližnji park, kjer so v parih skakljali kosi in se zazirali vame s kupov suhega leščevja in listja.

Bil sem sam v tihem, zelenem parku, polnem sinjega nebesa.

Nebo nad mano je bilo kot šlem poveznjeno čez svet.

Nekaj trenutkov sem se še imel v oblasti, potem pa sem se razpustil, vztrepetal in začutil na telesu steze ostrega kurjega potu, ki so me zategovale kot vrvi padala.

Najprej sem se spomnil slovesa na stopnišču in tintnega predvečera, potem pisma, ki sem ga pisal slovenskemu humanistu in mu seveda filozofsko skušal razložiti problem slabih človeških odnosov, nato pa sem začel v prebliskih loviti neujemljivo, ali fluid šifer, ki imajo samo v tragediji svoj ključ.

Spomnil sem se, da je Marko rekel med pogovorom, kako bi rad še enkrat doživel pastoralo mušic tik po nevihti, ko se gozd na novo razsvetli od sonca in spet zadrhti brsteča tihota.

Potem, da ve, da se bo zadeva s hišo rešila tisti trenutek, ko njiju več ne bo; in da prav v tej nerešljivosti leži drža moralnega stanja, v katerem morata vzdržati do konca.

Najbolj očitno pa je razkril svoj položaj in namero, ko je rekel, da sestra ponoči vstaja, hodi gor in dol in se jemlje nazaj, kamor se je nekoč vsa dala; zdaj da sta prišla že tako daleč, da ob športnih dogodkih navijata za nasprotno stran.

Ob tem sem začutil, da mi nista povedala vsega.

Hodil sem gor in dol po parku.

Dve mamici sta prišli z vozičkoma in malčkoma ter si izmenjavali vtise o prvih mesecih življenja.

Jaz pa sem, strmeč v drobce pogovora z Markom in tovarišico Zoro, lovil dalje šifre tragedije, ki bi mi odkrile konec v popolnejši podobi.

Spomnil sem se tudi, da je Marko rekel, da ne bosta vložila nobene tožbe več.

Ta spomin mi je oživel paralelo z mežnarjem Rokom, ki je nehal zvoniti in odšel k sekretarju partije, da bi obračunal z bogom zaradi oslepitve v rudniku.

Začutil sem, da je Marko ob Roku spregledal svoj tihi obrat, zlasti še sestrinega, ko je začela navijati za nasprotni tabor. Začutil je, da bi moral tudi sam stopiti h komu, najbrž seveda k tistemu, ki je bil med vojno njegov sovražnik.

Ljudje sicer to pogosto store, ker pozabijo na tiste ostre razlike, ki jih imenujemo meje med nazori.

Onadva pa sta te meje čutila ves čas in nista dovolila, ko sta spoznala, da so se začele trgati ob tistem navijanju in jemanju nazaj ob nespečih nočeh, da bi jih razbila in se znašla v svetu, ki sta ga nekoč zavrgla in je ta zavrgel tudi njiju.

Verjetno sta hotela ostati razmejena do konca.

Tista razrahljana meja je bila začrtana tudi v razsuti hišici. Pa v tožbah, ki sta jih dobivala in zgubljala drugo za drugo. Pa v prijateljih, ki so ju

pogoščevali in čutili z njima, naredili pa nič. Pa v meni, ki sem ju lahko samo poslušal, napisal pismo in ga nato raztrgal.

Vse to ju je pripravilo za odhod.

Nenadoma sem imel privid.

Namesto mamice z vozičkoma sta prihajala po parku onadva.

Začelo je mesti. Toda to niso bili kosmi snega, ampak ljubezenski kosmi topolov.

Zadehtelo je po rasti.

Da . . .

Zdaj sem spregledal tiste tožbe, zgubljene in dobljene, bile so korito, v katerih te končno zmeljejo v kašo.

Morala sta biti zelo močna, ko sta stopila v gmajno med debela.

Niti ne, zaslišim v sebi tovariša Marka. Dva dni po vašem obisku sva odšla. Nihče v bloku ni vedel, kam sva namenjena. Še midva ne. Prepustila sva se sili, ki uprizarja naše usode.

Kako lepo je, kadar greš naproti tem trenutkom!

Nikjer ni nobenega boga! Niti usmiljenja. Samo režija je in igra in v tej igri je vsa vrednost človeka.

Vas zanima, tovariš pisatelj, kako sva umrla?

Nisem mu upal pritrditi.

Prav ste razmišljali, je rekel Marko skozi mene, skozi moje misli in podobe, ko ste rekli, da sva se s sestro nagibala v obrat, ki bi naju lahko spremenil v sovražnika samega sebe. To je danes mogoče, to je . . . danes nevidna igra, v kateri ljudje jemljejo konec kot v Hitlerjevih zaplinjevalnicah.

Da, da . . .

Gledala sva se. Tovarišica Zora se je ob njem nemo nasimihala.

Za zdaj sva z Zoro . . . in jo je pogledal . . . navijala samo v prenosih športnih dogodkov *zoper sebe*, toda kmalu bi se zasovražila, sva začutila, in tiste neumne, dolge tožbe, ki so bile enkrat dobljene, pa spet zgubljene, so naju vse bolj zrivale v to nevarnost sovrašva do samega sebe.

To bi bila najstrašnejša smrt. Strašnejša kot pod gestapovskimi škornji.

Tako sva se odločila in odšla.

Brž ko naju je začel prekrivati sneg s hermelinsko mehko, sem začutil, da se ljubim ko takrat, ko sem želel umreti v boju. Kakšna čudovita hiša je nastala v trenutku okoli naju! Koliko ljudi naju je prišlo pozdravit in kako toplo, ganljivo je bilo v tej hiši zvestobe.

Kakšni šumi!

Bele čebele so nosile bel med.

Vse je cvetelo in dehtelo.

S sestro, kajne, se je obrnil k nji, sva potem legla in zaspala. Umrli sem drugič. Vendar je smrt spremenjenje v svojo zvestobo. Smrt je samo še večja stopitev s sabo.

Vas, se je nasmehnil, zanima zdaj, kaj so neki rekli na Socialnem zavarovanju, ko so dobili še en mrtvaški list.

Načelnik oddelka je najprej onemel, ko je iz kartoteke razbral, da sem umrl dvakrat, prvič zaradi infarkta, drugič zaradi podhladitve. Sklicali so kratek posvet, da bi ugotovili, kdaj sem zares umrl, ali prvič ali drugič.

Dve smrti, kako je to mogoče, je rekel načelnik oddelka. Tega računa bi sam Eistein ne mogel dešifrirati z uspehom.

Zelo preprost je, sem se oglasil.

No? me je spodbudil tovariš Marko.

Mogoče je samo tako, sem odgovoril, da enkrat niste umrli.

Zasmejal se je, toda neka razdalja je začela zastirati ali gasiti smeh, tako da sem ga samo še videl.

Lahko za vas, je rekel potem, ko vidite karte igre, za vse druge pa je to nerazrešljivo. Dve smrti! A ni nobene, nobene, tovariš. Človek se samo prebije v svojo zvestobo.

Kosmi topolov so za hip prenehali snežiti. Videl sem se na dnu parka. Spet sem bil sam.

Trepetal sem.

Zakaj nisem odposlal tistega pisma, sem si očital vse glasneje.

Nekdo je tedaj položil name roko. Nisem ga mogel videti, čeprav sva se gledala iz oči v oči.

Nikar je spregovoril skozi moje besede, tiste neznatne stvari, ki se nazadnje tako zapletejo, so naša usoda. Najprej se oglasi skozi navidez rešljive podobe, ko pa začnemo z reševanjem stvari, se porodi zmeraj več problemov in na koncu je zmeda popolna.

Odšel sem iz parka. Pobit, žalosten. Nisem bil prepričan, da so neznatne reči res usoda. Morda zato ne, ker svoje še nisem začel polno doživljati. Šele ko se pomikaš h koncu, je vsota vseh drobcev, ki se jih spomniš, morda razumljiva samo na ta način

V časopisu sem naslednjega dne prebral spominski članek o tovarišu Marku in tovarišici Zori, niti duha ne sluha ni bilo o tem, kar je bila resnična vsota njunega spremenjenja v lastno zvestobo.

Zabeležen je bil sam kič.

Kič na kič.

Čez kakšno leto pa sem šel mimo tovarne, kjer je bila nekoč njena hišica. Zdaj je stala tam mogočna vila z bazenom, v kateri je dremala svetlo sinja voda in na njih je begala zapuščena otroška jadrnica.

Vprašal sem delavca mestne komunale, ki je plel poraščen pločnik, kdo neki je lastnik hiše.

Prišel je Ljubljančan in kupil, je odgovoril

Gledal sem hišo pa tovarno pa delavce, ki so igrali odbojko v času malice.

Kadar tod kdo umre, je rekel spet delavec, pride Ljubljančan in kupi.

Šel sem bliže velike, lepe hiše, da bi videl Ljubljančana.

Prišel je iz hiše, za roko je vodil baročno odlito dekletce v pikapolončastih hlačkah.

Zagledal me je, kako ga gledam.

Prišel je bliže k mrežasti ograji.

Pozdravil sem ga, rekoč mu, da občudujem prelepo arhitekturo hiše.

Bil je videti zadovoljen s pojasnilom. Povedal mi je, da je to hišo nameraval kupiti že pred leti, toda neka coprnica ga je prehitela. Naši delavci, je povedal zaneseno, po so malce žleht sorte in so hišo ob miniranju razrahljali.

Vstopite! me je povabil noter.

Zahvalil sem se mu in se oprostil, da sem se tako prostaško zagledal v prelepo hišo.

O, se je raztapljal, nič hudega ji niste naredili, če ste jo gledali. Ni tako sramežljiva. Mnogi se ustavijo in jo gledajo.

Pa lastnica še živi? sem ga vprašal.

A, prejšnja, tista, ki mi jo je spodjedla prvič. Nič več ni med živimi. Zmrznila je v nekih gozdovih, pravijo

Poslovil sem se karseda neprisiljeno, da novi lastnik ne bi zaznal na meni kake znane sence, ki ga je zagotovo v njegovem intimnem svetu preganjala.

Da ne bi v njem s kako asociacijo pridvignil suma.

V resnici pa bi moral biti z njim grob in zoprn in mu povedati, kako je prejšnja lastnica zmrznila zaradi *žleht sorte delavcev*, za katerimi je gotovo stal on. Toda z resnico oropaš življenje domišljije. Resnica je pravzaprav nesreča. Vsaka sreča počiva na nji.

Včasih, ko sneži, se spomnim tovariša Marka, ki je imel toliko življenja, da je moral kar dvakrat umreti; spomnim se tudi tovarišice Zore in njenega spremenjenja v lastno zvestobo.

Čutim jih, kako še zmeraj živita. In kako živi vse tisto, kar sta poskušala preklicati, pa potem nista.